

23 FEB. 2005

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ****ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΘΕΜΑ: Επιτελέσεις της τοπικής ταυτότητας..... το παράδειγμα της
κοινότητας των ικαριωτών.

118572

ΜΑΛΑΧΙΑ ΕΥΓΕΝΙΑ
2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ 4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	
- Τα πανηγύρια ως τόπος διαχείρισης ταυτοτήτων	σελ 11
-Τα πανηγύρια στο νησί	σελ 11
-Τα πανηγύρια «ο μέγιστος τρόπος διασκέδασης μας»	σελ 21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	σελ 28
- Η ανασύσταση της κοινότητας	σελ 29
i) Σύλλογοι	σελ 31
ii) Χοροεσπερίδα	σελ 35
iii) Η ικαριακή κοινότητα στα πλαίσια του δήμου Περάματος	σελ 40
α) Αδελφοποίηση	σελ 43
β) Χώροι συνάθροισης	σελ 45
iv) Ιδιώματα της ταυτότητας	σελ 47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	
-Η τεχνολογία ως μέσο ανάδειξης της τοπικής ταυτότητας	σελ 50
-Μουσική, σήμα, συμφέροντα ή σύμβολο; Τι είναι τελικά τα ring tones;	σελ 51
-«...d,a,a,a,g,f,g...»(ήχος ικαριώτικου) Από την Ικαρία είσαι;	
Ναι. Και εσύ από το νησί είσαι;	σελ 53
-Συμπεράσματα	σελ 59
-ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	σελ 60

-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

σελ 67

-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

σελ 68

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πτυχιακή αυτή στηρίζεται σε επιτόπια έρευνα στο νησί της Ικαρίας, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2003 καθώς και τον Αύγουστο του 2004. Το νησί της Ικαρίας είναι πολυσυζητημένο και φημισμένο για τις «πολιτισμικές» του ιδιαιτερότητες. Συνεχώς προβάλλονται, ως κίνητρα έλευσης τουριστών, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ντόπιων και του νησιού. Δοσμένα ως τέτοια είναι η ρητορεία του χρόνου που οργανώνει τη ζωή του νησιού κατά ένα τρόπο τελείως ξένο, δημιουργώντας έτσι μια πρωτόγνωρη εμπειρία σε όσους επισκέπτονται το νησί, καθώς και τα πανηγύρια που διοργανώνονται.

Η Ικαρία αποτελεί ένα μικρό νησί του ανατολικού Αιγαίου με 7.500 μόνιμους κατοίκους. Ανήκει στο νομό Σάμου, βόρειο ανατολικό Αιγαίο, μαζί με τη συστάδα των νησιών των Φούρνων. Αποτελείται από τρεις δήμους με σειρά πληθυσμού, Αγ. Κυρήκου- Ευδήλου- Ραχών. Ο βασικός όμως διαχωρισμός σύμφωνα με το εθιμοτυπικό των ντόπιων δεν είναι με βάση το δήμο αλλά με βάση τις δύο μεριές του νησιού. Η αντίθεση αυτή εκφέρεται με τους χαρακτηρισμούς, η βόρεια και η νότια μεριά. Βλέποντας ένα χάρτη (βλ σελ.60) της Ικαρίας μπορεί κανείς να διακρίνει τον μεγάλο αριθμό χωριών που υπάρχουν στο νησί, με μία εξαίρεση στη νότια μεριά που έχει λιγότερα χωριά από τη βόρεια. Η μορφολογία του εδάφους της νότιας μεριάς εμπόδιζε την δημιουργία περισσότερων χωριών σε αυτή τη περιοχή. Το έδαφος είναι τραχύ, υπάρχουν μεγάλα και απότομα βράχια και το έδαφος δεν ήταν πρόσφορο. Τα παλιά χρόνια και κυρίως λόγω της φτώχειας που επικρατούσε, ο κόσμος στηριζόταν στη γη για να εξασφαλίσει τα αναγκαία προϊόντα για τη διαβίωσή του, έτσι είναι πιο πυκνοκατοικημένη και πιο εύφορη και δασώδης η βόρεια περιοχή της Ικαρίας. Η γη δεν αποτελούσε ουσιαστικά ποτέ τη βάση της οικονομίας του νησιού. Τα πιο συνηθισμένα επαγγέλματα ήταν όσα σχετίζονται με την ναυτιλία. Κυρίως οι ναυτικοί και λίγο αργότερα οι ξενιτεμένοι στην Αμερική μέσω του συναλλάγματος που έστελναν συνέβαλλαν στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου αυτού του τόπου. Ο κάθε χωριανός ζούσε από τη γη και την κτηνοτροφία, αλλά όχι σε επίπεδο παραγωγής, καταναλώναν ό,τι παρήγαγαν. Περιοριζόνταν στο επίπεδο κάλυψης των αναγκών διαβίωσης της

οικογένειας, όπως ανέφερα και προηγουμένως. Πλέον οι κτηνοτρόφοι έχουν αυξηθεί αλλά όχι σε τόσο μεγάλο επίπεδο ώστε να πούμε πως αποτελεί τη βάση της οικονομίας. Η οικονομία της Ικαρίας βασίζεται ακόμα και τώρα στους ναυτικούς και ακολουθούν με σειρά προτεραιότητας, ο τουρισμός και οι οικονομικές εισφορές από αυτούς που έχουν μεταναστεύσει.

Η πρωτεύουσα του νησιού, ο Αγ.Κύρηκος, βρίσκεται στο νότιο μέρος της Ικαρίας. Σε αυτό ακριβώς το σημείο διακρίνουμε ένα είδος συμβολικής τοπογραφίας, όπως το παράδειγμα που αναφέρει ο Π.Πανόπουλος για το συμβολικό διαχωρισμό των φίλοτιτών και των λιβαδιτών, κάτοικοι της Νάξου οι οποίοι κατηγοριοποιούνται ανάλογα με το τόπο στον οποίο κατοικούν¹. Οι ντόπιοι διακρίνουν με σαφήνεια τον Αγ.Κύρηκο από τα μέρη της υπόλοιπης Ικαρίας. Άκουσα συχνά την έκφραση «ο Αγ.Κύρηκος δεν είναι Ικαρία», αναφερόμενη στη διαφορά δομής του χώρου και τρόπου ζωής. Θεωρείται ίσως το κατεξοχήν παράδειγμα αλλοίωσης του νησιού. Το νησί ενώνεται με την υπόλοιπη Ελλάδα μέσω των δύο λιμανιών του, το ένα βρίσκεται στον Αγ. Κύρηκο, το πρώτο λιμάνι που κατασκευάστηκε, το άλλο στον Ευδήλο καθώς και μέσω του αεροδρομίου που κατασκευάστηκε το 1994. Το πρώτο λιμάνι εξυπηρετεί κυρίως τους κατοίκους της νότιας πλευράς ενώ του Ευδήλου αυτούς που κατοικούν στη βόρεια. Η έρευνά μου επικεντρώθηκε κυρίως στο βόρειο μέρος του νησιού και συγκεκριμένα στο δήμο Ραχών.

Μεγάλο μέρος από το πληθυσμό του νησιού έχει μεταναστεύσει κυρίως στην Αθήνα και ένα άλλο μέρος στην Αμερική. Ο πληθυσμός αυτός έφυγε σχεδόν μαζικά από το νησί κατά τις δεκαετίες του '50 και του '60. Η Ικαρία εκείνη την εποχή έχασε σχεδόν το 60% των κατοίκων της. Ποσοστό στο οποίο δεν συμπεριλαμβάνονται οι ναυτικοί οι οποίοι έλειπαν ήδη από το νησί λόγω της δουλειάς τους. Υπάρχουν διάφορες πρακτικές αναβίωσης στις οποίες καταφεύγουν οι μετανάστες όπως πανικαριακοί σύλλογοι, σύλλογοι χωριών, έκδοση εφημερίδας, οργάνωση συλλόγου νεολαίας. Όλος αυτός ο πληθυσμός επιστρέφει κάθε καλοκαίρι στο νησί και συμμετέχει στις τοπικές πρακτικές διαχειριζόμενος την τοπική του ταυτότητα. Αυτή τη στιγμή στην Αθήνα αριθμούνται περί τους 13 συλλόγους κατά πλειοψηφία σύλλογοι χωριών.

Πηγαίνοντας λοιπόν στην Ικαρία η έρευνα επικεντρώθηκε στις πρακτικές του τόπου απο τις οποίες θα αναδεικνύονταν οι κώδικες του νησιού. Η τελετουργία αποτελεί

---

¹ Βλ. Πανόπουλος, Παναγιώτης 1994

σημαντικό πεδίο μελέτης της ανθρωπολογίας. Μέσα από τα πλαίσια της αποκαλείπτονται τα σύμβολα, τα κύρια νοήματα και το δομικό σύστημα της υπό μελέτη κοινωνίας. Τα πανηγύρια αποτελούσαν συμβολικές πρακτικές με καθοριστική σημασία για το προσδιορισμό και τη διαιώνιση της τοπικής ταυτότητας που αποτελούσε αντικείμενο διαπραγμάτευσης στη καθημερινή ζωή. Η ταυτότητα αποτελεί θέμα πολλών ανθρωπολογικών μελετών . Είναι πολλοί οι ανθρωπολόγοι οι οποίοι καταπιάστηκαν με θέματα ταυτοτήτων αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τη σημαντικότητα των διαφόρων τελετουργιών για την ανάδειξη και διασαφήνιση τέτοιων θεμάτων.

Ένας από τους σημαντικότερους αυτούς ανθρωπολόγους είναι και ο John Campbell(1964), ο οποίος μελέτησε την κοινωνία των Σαρακατσάνων. Μελέτησε τον αξιακό κώδικα της τιμής και της ντροπής, την ταυτότητα του άνδρα και της γυναίκας μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας αυτών των ημινομάδων κτηνοτρόφων. Η μονογραφία της Friedl, που έλαβε χώρα σχεδόν την ίδια περίοδο με αυτή του Campbell, καταπιάνεται ιδιαίτερα με τον διαχωρισμό των δυο φύλων και με την ταυτόχρονη συμπληρωματικότητα τους. Η Dubisch ασχολήθηκε περισσότερο με την οικιακή εξουσία των γυναικών καθώς και με τα νοητικά μοντέλα των ανδρών αλλά στο βαθμό που τα διαχειρίζονται οι γυναίκες. Συνεχίζοντας την αναφορά μας πρέπει να αναφέρουμε την Jane Cowan και την ερευνά της στη κομόπολη του Σοχού(Η πολιτική του σώματος), τον Danforth στα «αναστενάρια της αγίας Ελένης» όπου αναφέρεται στη διαμόρφωση της κοινότητας των κωστηλίδων, καθώς και στο βιβλίο του «η μακεδονική διαμάχη» στο οποίο ασχολείται με το θέμα της εθνικής ταυτότητας. Συνεχίζοντας θα αναφερθώ στους έλληνες εθνογράφους, ξεκινώντας από τον Ε.Παπαταξιάρχη και την εθνογραφία του σε ένα χωριό της βόρειας Λέσβου. Παρακολούθησε τη κατασκευή της ανδρικής ταυτότητας μέσα από την πρακτική του συμποσιασμού στα καφενεία. Τέλος η εθνογραφική μελέτη του Π.Πανόπουλου στο Φιλώτι της Νάξου, με βάση την οποία μέσα από τελετουργικά όπως το τραγούδι, τον χορό, την πατινάδα αναδεικνύονται θέματα σαν αυτά του κοινωνικού φύλου, της κοινότητας και της τοπικής ταυτότητας.

Η μελέτη πάνω στα θέματα της ανθρωπολογίας κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου, έφερνε μπροστά στα μάτια μου εικόνες από τα δικά μου βιώματα. Οι αντιστοιχίες που έβρισκα με οδήγησαν από μόνες τους στο θέμα της πτυχιακής μου. Ένα από τα κυρίαρχα θέματα στη καθημερινή συναναστροφή μου με τους γύρω μου ήταν ο καθορισμός της

τοπικής μου ταυτότητας. Πολύ γρήγορα κατάλαβα πως για τα άτομα που κατάγονται από το νησί της Ικαρίας ο προσδιορισμός της τοπικής τους ταυτότητας ήταν πολύ σοβαρό ζήτημα. Η ικαριακή τους ταυτότητα υπερκάλυπτε κάθε είδους ταυτότητα την οποία μπορεί να ενσωμάτωναν. Στο παράδειγμα της Ικαρίας τα πανηγύρια είναι ίσως ένα από τα βασικότερα πεδία προβολής, διαχείρισης ταυτοτήτων καθώς και ο βασικός θεσμός για την ανάδειξη και κατανόηση του κοινωνικού μετασχηματισμού. Διανύουμε μια εποχή στην οποία όλοι μιλάνε για πολιτισμική αλλοίωση, εξασθένηση των πολιτισμικών θεσμών και αντικατάστασή τους από ξενόφερτους. Η παρατήρηση των πανηγυριών θα μου έδινε την ευκαιρία να κρίνω αυτή την άποψη και ταυτόχρονα να δω την «καινούργια» εικόνα, να ακούσω πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους οπτικές για το θεσμό.

Μέσα από την έρευνα μου κατάλαβα πως το πανηγύρι κατέχει εξαιρετικά σημαντική θέση ανάμεσα σε πολλά συμβολικά δρώμενα. Αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα πεδία διαπραγμάτευσης πολλών ζητημάτων για τη κοινωνία της Ικαρίας. Μέσα στα πλαίσια του πανηγυριού ανακατασκευάζονται οι έμφυλες ταυτότητες, η τοπική ταυτότητα, η κοινότητα, η παράδοση και η συνέχειά της. Τα πανηγύρια εμπεριέχουν διάφορες πρακτικές όπως το τραγούδι, ο χορός, η οινοποσία, η σύνταξη παρέας ακόμα και ο τρόπος οργάνωσης του ίδιου του πανηγυριού. Πρακτικές μέσα από τις οποίες τα άτομα βιώνουν την ταυτότητά τους μέσα και έξω από τα πλαίσια της κοινότητας με την έννοια της «communitas» όπως την παρουσιάζει ο Turner². Ο λόγος για την τοπική ταυτότητα αρθρώνεται μέσα σε μία διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην ομοιότητα και την ετερότητα. Αυτό ακριβώς το θέμα συνάντησα περισσότερο από κάθε άλλο στο συγκεκριμένο τόπο τον συγκεκριμένο χρόνο της έρευνάς μου.

Το ζήτημα της ενοποίησης λανθάνει μέσα σε διάφορες πρακτικές που λαμβάνουν χώρα στο θεσμό του πανηγυριού. Η οργάνωση των πανηγυριών εφόσον αναλαμβάνεται από το σύλλογο του κάθε χωριού και όχι από κάποιο ιδιώτη(π.χ. καφενείο) προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των χωριανών, τη διεκπεραίωση των υποχρεώσεων ως μια ομάδα. Η δομή του χώρου του πανηγυριού, ο τρόπος που διεξάγονται οι εργασίες για την πραγματοποίησή του και ο χορός αποτελούν μερικές από τις πρακτικές ενοποίησης των συμμετεχόντων στην πρακτική του πανηγυριού.

---

² Βλ. Erickson - Murphy 2002 (κεφ. 3)

Το θέμα της ετερότητας τίθεται σε πολλούς τόπους στους οποίους συντηρείται ένας διαχωρισμός του τύπου «εμείς – άλλοι». Οι ομάδες αυτές είναι σαφώς διαχωρισμένες με βασικό κριτήριο τον τόπο καταγωγής των ατόμων. Είναι χαρακτηριστική η έκφραση, η οποία συναντιέται πολύ συχνά και στην Ικαρία, «αυτός είναι ξένος» για τους ανθρώπους που δεν κατάγονται από το νησί. Η «απειλή» εισροής «ξένων» στην κοινότητα έχει πολλές φορές σαν αποτέλεσμα τη σύσφιξη των σχέσεων, την εμμονή και τη στροφή προς τη παράδοση καθώς και τη δημιουργία νέων συμβόλων τοπικής ταυτότητας (π.χ. ring tone). Άλλωστε είναι κοινά αποδεκτός τρόπος το ότι η κοινότητα, η τοπική ταυτότητα διαμορφώνονται μέσα από την επαφή τους με το διαφορετικό, το «ξένο», ετεροπροσδιορίζονται δηλαδή.

Οι συζητήσεις γύρω από αυτό το θέμα πολλές, οι γνώμες ακόμη περισσότερες. Τέθηκαν ζητήματα δικαιωμάτων των «ξένων» πάνω στο νησί και κυρίως μέσα στα πανηγύρια, της μορφής που πρέπει να έχει ένα πανηγύρι στις μέρες μας, του τρόπου συμπεριφοράς των ντόπιων απέναντι στους επισκέπτες του νησιού και του τρόπου επίλυσης των προβλημάτων που προέκυπταν από τη μεταξύ τους συνύπαρξη. Στην εξέταση αυτών των ζητημάτων εστιάστηκε η έρευνά μου. Αποτελούν τα κυριότερα θέματα που απασχολούν τον τόπο και τους κατοίκους του και εγώ δε θα μπορούσα παρά να καταπιαστώ με αυτά. Ταυτόχρονα όμως θα αναδείξω το βαθμό στον οποίο ο τουρισμός ενδυναμώνει τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας του ικαριώτη.

Οι ντόπιοι μιλούσαν συνεχώς για τους τουρίστες που καταπατούν το «χώρο» τους και από την άλλη οι τουρίστες αναφέρονταν στους ντόπιους που τους «κυνηγάνε» από τους χώρους όπου κατοικούν. Ο τουρισμός βιώνεται από τους ντόπιους ως ανασταλτικός παράγοντας ανασύστασης της κοινότητας. Θεωρούν πως το «ξένο» στοιχείο ακυρώνει την παραδοσιακή μορφή του τόπου και των τελετουργιών του. Αυτή η αίσθηση αλλοίωσης και απομάκρυνσης (χωροταξικής-ζώντας μακριά) από την παράδοση κάνει τους ντόπιους να στρέφονται προς τις παραδοσιακές τελετουργίες με μανιώδη επιμονή να τις διατηρήσουν «γνήσιες». Αυτές οι πρακτικές αποτελούν το τόπο βίωσης και επανασύνταξης της κοινότητας και νιώθουν πως πρέπει να τις προστατέψουν από την εισροή του «ξένου» στοιχείου. Αναφερόμενη στο ξένο στοιχείο θα ήθελα να παραθέσω την ονομασία που δίνουν οι ικαριώτες στους τουρίστες (κατασκηνωτές)-γκρούβαλοι-ονομασία η οποία έχει σαφή αρνητική χροιά, θα αναφερθώ εκτενέστερα παρακάτω.

Την αίσθηση της κοινότητας οι ικαριώτες της διασποράς προσπαθούν να τη μεταφέρουν και στο τόπο κατοικίας τους. Διαμορφώνουν κοινότητες έξω από τα χωρικά όρια του νησιού. Ένα αρκετά συνηθισμένο παράδειγμα είναι η δημιουργία συλλόγων ικαριωτών, συλλόγου νεολαίας, έκδοση εφημερίδων(π.χ. Αθήρας, Η φωνή της νεολαίας). Οι ικαριώτες της διασποράς φεύγοντας από το νησί τους κατοίκησαν σε περιοχές της Αθήνας ανά μεγάλες ομάδες, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Πέραμα, το οποίο κατοικείται κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος του από ικαριώτες. Σε αυτό το δήμο υπάρχει μέχρι και συνοικισμός με το όνομα «τα ικαριώτικα». Λόγω του ότι κάνω ανθρωπολογία οίκοι, ζώ στο Πέραμα και κατάγομαι από την Ικαρία, τα βιώματα μου, μου προσέφεραν πολλά παραδείγματα σύστασης ικαριακής κοινότητας έξω από τα πλαίσια του νησιού. Είναι αξιοσημείωτο δε το γεγονός της συχνής ταύτισης της «παρέας του νησιού» με την «παρέα του τόπου κατοικίας». Πολύ συχνά βρίσκεις παρέες αποτελούμενες από άτομα που κατάγονται από την Ικαρία να μαζεύονται στα ίδια μέρη, διαμορφώνοντας τα σε κοινά στέκια. Υπάρχει έκδηλη η τάση να σχετίζονται με συντοπίτες τους, κάτι που μπορείς να συναντήσεις σε όλες τις ηλικίες, από νεαρά άτομα μέχρι μεγαλύτερες ηλικίες. Πολύ συχνή είναι βέβαια και η ενδογαμία. Η τάση προς την ενδογαμία έχει περάσει με έντονο τρόπο και στις νεότερες γενιές. Άτομα τα οποία δεν ζούν μόνιμα στο νησί και συχνά δεν έχουν καν γεννηθεί εκεί εκφράζουν την επιθυμία τους να παντρευτούν με ανθρώπους μέσα από το κύκλο των ικαριωτών.

Η έμφαση στην τοπική ταυτότητα και η αποσιώπηση των υπολοίπων είναι έντονο φαινόμενο και οι ικαριώτες το προβάλλουν μέσα από διάφορων ειδών πρακτικές και σύμβολα. Πρέπει σε αυτό το σημείο να παραθέσω την έκφραση που άκουσα συχνά να λέγεται «είμαστε τοπικιστές εμείς οι ικαριώτες».

Η ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας είναι ένα φαινόμενο το οποίο λάμβανε χώρα όχι μόνο μέσα στα τοπικά όρια του νησιού και γι' αυτό το λόγο η έρευνα μου οδηγήθηκε εκτός των τοπικών πλαισίων που είχα θέσει αρχικά. Μελέτησα τους τρόπους που αναβιώνουν και ανασυγκροτούν την τοπική τους ταυτότητα μέσα στην Αθήνα , συγκεκριμένα επικεντρώθηκα στο δήμο Περάματος όπου κατοικεί μεγάλο ποσοστό ικαριωτών.

Η εργασία αυτή λοιπόν αποτελεί μια προσπάθεια να αναδείξω, σε ένα τόπο που δεν έχει γίνει ξανά αντικείμενο ανθρωπολογικής μελέτης, την οργάνωση της ταυτότητας

και της ετερότητας μέσα από τις τελετουργίες, τα σύμβολα που χρησιμοποιούν, καθώς και τους τρόπους διαμόρφωση της κοινότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΩΣ ΤΟΠΙΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΩΝ.

Τα πανηγύρια ιδωμένα ως συμβολικές πρακτικές μπορούν να φανερώσουν το κοινωνικό και πολιτισμικό κώδικα της Ικαρίας. Ο τρόπος με τον οποίο γλεντάνε οι διάφορες κοινωνικές ομάδες μπορεί να φανερώσει τη κοσμοθεωρία της ομάδας. Φανερώνει τις αντιλήψεις τους για το γλέντι, το ποτό, τη μέθη, το χορό και γενικά τη δομή και τη σύσταση ολόκληρης της κοινότητας. Ο χορός, εδώ ως ζωτικό συστατικό του πανηγυριού, όπως αναφέρει και ο Π.Κάβουρας δημιουργεί την κουλτούρα του τόπου και ταυτόχρονα αποτελεί έκφρασή της. Μέσα από το χορό και κατ'επέκταση μέσα από το πανηγύρι οι συμμετέχοντες βιώνουν την πολιτισμική τους ταυτότητα ως μέλη μιας παραδοσιακής κοινωνίας³. Κάθε παράδοση, κάθε τελετουργική πρακτική δεν παραμένει στάσιμη και αναλλοίωτη αλλά υπόκειται στις κοινωνικές αλλαγές που φέρει ο χρόνος. Εγώ θα προσπαθήσω μέσα από τα πανηγύρια του σήμερα να αναλύσω τα πολιτισμικά δεδομένα της Ικαρίας, ενός νησιού που τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε διαδικασίες μετασχηματισμού(π.χ. έλευση μεγάλου κύματος τουρισμού).

ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΣΤΟ ΝΗΣΙ.

Τα πανηγύρια διοργανώνονται κάθε χρόνο ξεκινώντας από το μήνα Μάιο και φτάνουν μέχρι τον Οκτώβρη. Διοργανώνονται από το σύλλογο του εκάστοτε χωριού με αφορμή την γιορτή του ονόματος του Αγίου που έχει δοθεί στην εκκλησία του χωριού. Βλέπουμε λοιπόν πως η συμβολική ανασύνταξη της κοινότητας γίνεται υπό το σκήπτρο της-του προστάτη Αγίου του χωριού. Ο χριστιανισμός συνιστά αφορμή και καθαγιασμό, προσδίδει εγκυρότητα στον εορτασμό. Παρ'όλη αυτή τη «ρομαντική» εικόνα των πανηγυριών, πολλά από αυτά γίνονται μέσα στο καλοκαίρι ακόμα και όταν δεν συμπίπτει με τη γιορτή της εκκλησίας. Βασική αιτία αυτού είναι η μεγάλη προσέλευση κόσμου τους καλοκαιρινούς μήνες που θα εξασφαλίσει ικανοποιητικά έσοδα για το χωριό. Το

---

³ βλ. Κάβουρας, Π 1992

οικονομικό κίνητρο είναι ενισχυτικός παράγοντας εφόσον τα πανηγύρια αποτελούν τη βασική πηγή εσόδων για τα χωριά. Γι' αυτό ακριβώς ακυρώνονται σπάνια, σε πολύ ειδικές περιπτώσεις (π.χ. θάνατος). Οι τελετουργίες αυτές, σήμερα, αποτελούν το κύριο στοιχείο αναφοράς σε κάθε διαφημιστικό εγχειρίδιο, σε κάθε χάρτη της Ικαρίας. Η προβολή τους ως «αυθεντικά»- ως «γνήσια παράδοση» είναι φανερό πως γίνεται για την προσέλκυση τουριστών, και ίσως η αύξηση των επισκεπτών του νησιού τα τελευταία χρόνια να οφείλεται σε αυτήν ακριβώς την προβολή.

Τη διοργάνωση των πανηγυριών αναλαμβάνει ο σύλλογος του χωριού και ποτέ ιδιώτες όπως στη περίπτωση της Νάξου(Π.Πανόπουλος) που τα πανηγύρια διοργανώνονται από τη-τις ταβέρνα-ες του χωριού. Τα πανηγύρια οργανώνονται στη πλατεία του χωριού η οποία βρίσκεται συνήθως κοντά στην εκκλησία. Για τη πραγματοποίηση του πανηγυριού κύριοι υπεύθυνοι μπορεί να είναι τα μέλη του συλλόγου αλλά και ολόκληρο το χωριό κινητοποιείται, λίγες μέρες πριν, προσφέροντας ατομική εργασία. Βασικές προϋποθέσεις είναι να εξασφαλισθούν το κρέας, το κρασί και η ορχήστρα, τις αναλαμβάνουν τα διοικητικά στελέχη του συλλόγου. Ο χώρος συσπείρωσης του χωριού τις ημέρες της προετοιμασίας είναι το κελί. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως δευτερός(μετά την εκκλησία), συμβολικά, χώρος ενοποίησης του χωριού. Το κελί αποτελεί ένα δωμάτιο-κουζίνα, που περιλαμβάνει νεροχύτη, ψυγεία, τζάκι για το μαγείρεμα, καζάνια και ντουλάπια με μαγειρικά σκεύη .Ο χώρος αυτός «είναι του χωριού», δεν ανήκει σε κάποιο ιδιώτη και είναι τόπος συγκέντρωσης κατά την προετοιμασία του πανηγυριού. Οι χωριανοί μαζεύονται σε αυτό το χώρο, που ανήκει εξίσου σε όλους, και μετατρέπονται σε μια αλληλέγγυη ομάδα, ενώνονται για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού. Σε αυτό ακριβώς το στάδιο ξεκινάει η διαμόρφωση, η ανασύσταση της κοινότητας μέσα από την επιτέλεση, όπως ακριβώς αναφέρουν η Caraveli και η Cowan στα κείμενα τους ⁴. Το κελί θα μπορούσε να ειπωθεί σαν το μεταβατικό στάδιο μιας διαβατήριας τελετής, είναι ο εσωτερικός χώρος μέσα στον οποίο κατασκευάζονται τα προϊόντα που πρόκειται να καταναλωθούν στον εξωτερικό χώρο του πανηγυριού. Είναι το σημείο όπου τα αντικείμενα, τα προϊόντα και τα άτομα αλλάζουν ιδιότητες και σημασίες. Το κατσίκι γίνεται «πανηγύρι», όπως θα δούμε και παρακάτω, το

---

⁴ βλ. Caraveli, Anna 1985
Cowan, Jane 1998 a

χ-ψ άτομο γίνεται μάγειρας, μεταφορέας, καθαριστής κ.α. Όλο το χωριό δουλεύει μαζί για το γεγονός του καλοκαιριού, το πανηγύρι, που μέσα από τις διάφορες πρακτικές που συμπεριλαμβάνει τους δίνει τη δυνατότητα να βιώσουν την κοινή τους ταυτότητα «να νιώσουν ότι ανήκουν όλοι σε μια και την αυτή κοινότητα»⁵. Αυτός που δεν συμμετέχει στις διαδικασίες διοργάνωσης συχνά λαμβάνει τη θέση, που παρουσιάζει ο Παπαταξιάρχης στην εργασία του για το καφενείο, του ατόμου που δεν μπορεί να κεράσει(αδιαφόρητος). Άτομα χωρίς κοινωνικό ενδιαφέρον εφόσον δεν συμμετέχουν στις εκδηλώσεις της κοινωνίας τους. Θυμάμαι να σχολιάζονται με αρκετά υποτιμητικό ύφος αυτοί οι οποίοι απείχαν συστηματικά από τέτοιου είδους εργασίες και γενικά όσους δεν πρόσφεραν εργασία εθελοντικά, «μα να το κάνει για το χωριό του». Μέσα από αυτό το παράδειγμα μπορούμε να διακρίνουμε τον τρόπο με τον οποίο επιδρούν τα πανηγύρια πάνω στην κοινωνική δομή. Τις επιδράσεις δηλαδή που φέρει η βίωση των πανηγυριών ως αντί-δομή στην ήδη διαμορφωμένη κοινωνική δομή του χωριού⁶.

Οι εργασίες ενός πανηγυριού είναι συνήθως με κάποιους άγραφους κανόνες μοιρασμένες. Οι πρώτες και απαραίτητες εργασίες που πρέπει να γίνουν είναι να αγοραστούν τα κρέατα , τα κρασιά, τα λαχανικά για τις σαλάτες, το ψωμί και να πλυθούν όλα τα σκεύη που θα χρησιμοποιήσει ο κόσμος. Η εξασφάλιση ορχήστρας είναι ένα από τις εξίσου απαραίτητες προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση του πανηγυριού. Πολλές φορές τα χωριά κλείνουν κάποιο συγκρότημα από τον προηγούμενο χρόνο λόγω της μεγάλης ζήτησης και της μικρής προσφοράς. Οι άντρες αφού πάρουν τα κρέατα από τον κτηνοτρόφο, το προηγούμενο βράδυ από την γιορτή, αναλαμβάνουν την προετοιμασία τους προτού σταλούν στο φούρνο για ψήσιμο. Ένα μέρος του κρέατος κρατιέται και βράζεται στο κελί από τα άτομα που οργανώνουν το πανηγύρι. Έτσι συνήθως βρίσκουμε δύο είδη κατσιακιού, βραστό και ψητό. Οι γυναίκες αναλαμβάνουν συνήθως την καθαριότητα των κουζινικών(ποτήρια, πιρούνια, πιάτα), το κόψιμο των λαχανικών για τις σαλάτες και το μαγείρεμα ίσως κάποιων φαγητών. Υπάρχει όπως βλέπουμε και σε αυτή τη περίπτωση ένας κώδικας για την κατανομή των εργασιών μεταξύ σε άντρες και γυναίκες ο οποίος βέβαια περικλείει και εξαιρέσεις οι οποίες επιβεβαιώνουν την ύπαρξή του παρά την αναιρούν. Το συνηθισμένο μενού περιλαμβάνει κατσιακάκι βραστό και

---

⁵ Βλ. Κάβουρας, Π. 1992

⁶ Βλ. Turner, V.

ψητό, συκώτι τηγανητό, σαλάτες και το κρασί. Αφού έχουν τακτοποιηθεί τα γαστρονομικά θέματα οι χωριανοί ξεκινούν να στήνουν τους χώρους του πανηγυριού. Το εσωτερικό του κελιού διαμορφώνεται ως χώρος μπουφέ όπου βρίσκονται με σειρά οι δίσκοι, τα σερβίτσια, οι σαλάτες, τα κρέατα και στο τέλος το ταμείο. Στον εξωτερικό χώρο τοποθετούνται οι πάγκοι, οι τάβλες και τα μακρόστενα ξύλινα τραπέζια με ευθεία κατανομή στο χώρο, το ένα δίπλα στο άλλο αφήνοντας ένα μέρος κενό, συνήθως στο κέντρο, για τη πίστα(σειραιλά⁷). Σε αυτή τη κατανομή καθώς και στο τύπο τραπεζιών που χρησιμοποιούνται(μοναστηριακού τύπου) φαίνεται η προσπάθεια ενωποίησης των συμμετεχόντων σε μια κοινότητα η οποία γεννιέται μέσα από αυτή την επιτέλεση. Ο διαχωρισμός της κάθε παρέας ως ξεχωριστής «οντότητας», με τα στρογγυλά τραπέζια τύπου ταβέρνας, μέσα στο πανηγύρι δεν ισχύει εφόσον όλες οι παρέες ενωποιούνται μέσω της παράταξης του ενός τραπέζιου δίπλα στο άλλο, το κάθε τραπέζι ενώνεται με τα άλλα με μια σχέση ζωτικής σημασίας. Βρίσκουμε λοιπόν μια συμβολική συνέχεια και αλληλόδραση καθώς και μια μορφή ισότητας στη συμμετοχή των εορταστών εφόσον δεν υπάρχει κάποιο κεντρικό τραπέζι.

Το στοιχείο της ενωποίησης και σύστασης της κοινότητας το συναντάμε στην αρχική ομάδα οργάνωσης του πανηγυριού που αποτελείται από τους χωριανούς και μεταφέρεται αργότερα, κατά τη διεξαγωγή του γλεντιού στην κοινότητα των συμποσιαστών η οποία μπορεί να μην έχει υπόσταση πέρα και έξω από τα πλαίσια του πανηγυριού. Η κοινότητα των χωριανών συνενώνεται μέσα από το σκοπό της διοργάνωσης και όλοι λειτουργούν συμπληρωματικά για να φέρουν εις πέραν το στόχο τους. Όλοι συμμετέχουν εξίσου και καμία διαβάθμιση δεν συναντιέται πέρα από τις ήδη υπάρχουσες του συλλόγου, οι οποίες συχνά εξαλείφονται μέσω των εργασιών. Μιλάμε για μια ομάδα αλληλοβοήθειας και συνεργασίας. Ο ίδιος βαθμός ενοποίησης και «ισότητας» απαντιέται και κατά τη σύσταση της κοινότητας των συμποσιαζομένων. Ο καθένας μπορεί να περάσει από όλες τις «θέσεις» που ενυπάρχουν στην πρακτική αυτή, μπορεί να γίνει ταμίας, πωλητής κρέατος, πελάτης και ταυτόχρονα σερβιτόρος. Το κάθε άτομο μπαίνει στη θέση του σερβιτόρου για τον εαυτό του και τη παρέα του. Ο θεσμός του σερβιτόρου αν και έγιναν προσπάθειες δεν κατοχυρώθηκε ποτέ, κανένας δεν σερβίρει κανέναν άλλον παρά μόνο τον εαυτό του. Οι συμμετέχοντες περνάνε κατά

---

⁷ σειρά- σειραιλά : η παράταξη των τραπεζιών σε σειρά

σειρά μπροστά από τον μπουφέ και τοποθετούν στο δίσκο τους τα σερβίτσια που χρειάζονται και τα φαγητά της προτιμήσεως τους. Υπάρχουν κάποια άτομα πίσω από τον μπουφέ τα οποία κυρίως ελέγχουν την σωστή οικονομική διευθέτηση και σερβίρουν στις περιπτώσεις όπου τα ήδη σερβιρισμένα πιάτα έχουν τελειώσει. Μέσα λοιπόν στο τελετουργικό αυτό πλαίσιο οι ταξικές διαβαθμίσεις εξαλείφονται. Εδώ αντικατοπτρίζεται η θεωρία του Turner, βασιζόμενη, στον Van Gennep ο οποίος υποστήριξε πως οι τελετουργίες συνεπάγονται το πέρασμα των συμμετεχόντων από μια κοινωνική κατάσταση σε μία άλλη. Τα πανηγύρια λοιπόν αποτελούν ένα είδος αντί-δομής, κατά τον Turner, όπου η κοινωνική δομή ανατρέπεται και έχουμε αλλαγή ή αντιστροφή των «κανονικών» ταυτοτήτων και ρόλων. Σε αυτή τη κατάσταση τα μέλη της κοινωνίας οργανώνονται με βάση τους κανόνες αλληλεγγύης και έτσι διαμορφώνεται αυτό που ο Turner ονομάζει *communitas*⁸.

Όπως ανέφερα και προηγουμένως ο χριστιανισμός έχει πολύ σημαντική θέση στα δρώμενα του πανηγυριού. Είναι σαν να αποτελεί τη δύναμη που το καθαγιάζει, το νομιμοποιεί. Το βράδυ πριν την ημέρα του πανηγυριού είναι συνηθισμένο να γίνεται εσπερινός στην εκκλησία του χωριού. Εκεί συντελείται η πρώτη φάση της ένωσης της κοινότητας. Αφού τελειώσει η λειτουργία όλοι οι χωριανοί μαζεύονται στη πλατεία ή στα καφενεία έχοντας ως κύριο θέμα τους την γιορτή της επόμενης μέρας. Το βράδυ αυτό ακόμα και το πιο μικρό χωριό σφύζει από ζωή, όλοι οι χωριανοί είναι έξω, άντρες, γυναίκες, παιδιά, γέροντες και είναι χαρακτηριστική η «φασαρία» που κυριαρχεί σε κάθε γωνιά του χωριού, η οποία προσδίδει ένα τόνο χαράς και προσμονής για την εορταστική ατμόσφαιρα. Από κάπου ακούγεται μουσική, οι άντρες μιλάνε, φωνάζουν συζητάνε για τα θέματα της αυριανής μέρας, οι γυναίκες βοηθάνε όπως ανέφερα και προηγουμένως ή φτιάχνουν πηγαδάκια και συζητάνε, τα παιδιά τρέχουν, παίζουν και φωνάζουν και γενικά το κλίμα δεν θυμίζει το χωριό της καθημερινότητας. Καθιερωμένη είναι επίσης η πρωινή λειτουργία, ακόμη και όταν δεν είναι η ονομαστική γιορτή του αγίου, ανήμερα του πανηγυριού. Μετά τη λειτουργία οι χωριανοί και όσοι έχουν προσέλθει στην εκκλησία, απ'τα γύρω χωριά, συγκεντρώνονται στα καφενεία για τον πρωινό τους καφέ. Αυτή ουσιαστικά είναι η καθιερωμένη αρχή, ο πρόλογος του πανηγυριού. Από τις πρώτες μεσημβρινές ώρες το «πανηγύρι» αρχίζει να σερβίρει. Το

---

⁸ βλ. Turner Victor, *the ritual process: structure and anti-structure*

στην οργάνωση της συλλογικής κοινωνικότητας⁹». Οι παρέες δημιουργούν το ζωτικό τους χώρο, εκεί όπου έχουν υπόσταση, και συνενώνονται με τις υπόλοιπες παρέες του πανηγυριού. Το παράδειγμα της Ικαρίας έρχεται σε πλήρη αντίθεση με αυτό που μας παρουσιάζει ο Πανόπουλος στη δημιουργία παρέας ως αντί-δομή. «Η παρέα αποκόπτεται από το γύρω θόρυβο, οργανώνει την ετερότητα της, απομονώνεται στη συλλογικότητά της. Πρόκειται για συμβάσεις που ταυτόχρονα ενοποιούν και διαχωρίζουν. Ενοποιούν την παρέα, ενώ ταυτόχρονα τη διαχωρίζουν από τις υπόλοιπες»¹⁰. Οι παρέες μέσα στα πανηγύρια λειτουργούν με τους κανόνες της συλλογικότητας και της ενοποίησης. Τα τραπέζια μοναστηριακού τύπου δεν αφήνουν την αποκοπή της κάθε παρέας από τις υπόλοιπες και τον περιορισμό της στα στενά δικά της χωρικά πλαίσια ως διακριτή ομάδα. Η ταξινόμηση αυτή (η μια παρέα κολλημένη δίπλα στην άλλη-σειραϊλα) τις εξομοιώνει, τις ενοποιεί και δεν τις αφήνει να στρέφονται γύρω από το συμβολικό κέντρο-τραπέζι. Οι παρέες συνενώνονται και μέσα στη διάρκεια του πανηγυριού, οι όποιοι περιορισμοί καταρρίπτονται εφόσον όλοι μεταφέρονται από τραπέζι σε τραπέζι και συχνά η δομή της παρέας αλλάζει, υπάρχει έντονη κινητικότητα η οποία βοηθάει στην κατάργηση των διαχωρισμών. Παρατηρώντας το χώρο συνειδητοποιεί κανείς πως δεν είναι εύκολο να καταλάβει τα όρια της κάθε παρέας ειδικά όταν αυτή καθόταν στη συνέχεια του τραπέζιού κάποιων γνωστών τους. Όλοι μιλούσαν με όλους και ακόμα ο καθένας μπορεί να έτρωγε ή να έπινε και από τραπέζι γειτονικής του παρέας. Θυμάμαι χαρακτηριστικά όταν καθόμουν με την παρέα μου σε κάποιο πανηγύρι μερικά παιδιά από τη διπλανή παρέα έτρωγαν μερικές φορές από σαλάτα που είχαμε αγοράσει εμείς και όμως κανείς δεν το θεώρησε τόσο περίεργο για να τους το επισημάνουμε. Αργότερα εμείς και αφού είχαμε γνωριστεί πίναμε από όποιο μπουκάλι βρίσκαμε. Πρέπει να αναφέρω βέβαια πως τέτοιου είδους πρακτικές δεν φτάνουν σε τέτοια σημεία στα τραπέζια όπου κάθονται μεγαλύτεροι με τις οικογένειες τους. Βρίσκουμε λοιπόν μια κοινότητα η οποία εν ενότητα συμποσιάζεται αποφεύγοντας τους όποιους διαχωρισμούς και ανταγωνισμούς.

Αυτό το κλίμα ενότητας μεταφέρεται και στο χώρο της πίστας. Δεν συνάντησα κάποια διάθεση αντιπαλότητας μεταξύ των παρεών που σηκώνονται να χορέψουν.

---

⁹ Βλ. Πανόπουλος, Παναγιώτης 1997

¹⁰ βλ. Πανόπουλος, Π. 1997

Υπάρχει μια πίστα εξίσου ανοιχτή για όλους χωρίς να χρειάζεται η κάθε παρέα να κερδίζει το χρόνο και το χώρο της πάνω στη πίστα προσφέροντας κάποιο αντίτιμο στην ορχήστρα. Τα όργανα είναι πληρωμένα από το χωριό που οργανώνει το πανηγύρι. Μπορούμε να την παρομοιάσουμε με την προσπάθεια που καταβάλλει ο σύλλογος φιλωτιτών της Νάξου, πληρώνοντας τα όργανα, να καταργήσει τη σύγκρουση και τον ανταγωνισμό πάνω στο χορό. Η πίστα δεν είναι κτήμα κανενός ατόμου ή παρέας και ο καθένας μπορεί ελεύθερα να σηκωθεί να χορέψει σε όποιο χορό το επιθυμεί. Είναι συχνό το φαινόμενο στους κυκλικούς κυρίως χορούς οι παρέες να ενώνονται σε μια μεγάλη ομάδα χορευτών όπου ο καθένας δεν ενδιαφέρεται για το ποιος χορεύει δίπλα του και από ποια παρέα προέρχεται. Η κινητικότητα είναι έντονη σε χορούς όπως ο ικαριώτικος όπου άλλοι εισέρχονται στο χορό σε όποια θέση θέλουν και άλλοι φεύγουν την στιγμή ακριβώς που το επιθυμούν. Μέσα όμως από αυτή την επιφανόμενη ενότητα ελλοχεύει ένα είδος αντιπαλότητας το οποίο είναι βασισμένο σε τοπικιστικά πλαίσια. Ο ανταγωνισμός που υπάρχει πάνω στην πίστα διαμορφώνεται ανάμεσα στους τουρίστες και τους ντόπιους. Ανάμεσα σε αυτές τις δύο ομάδες αντικρίζουμε μια προσπάθεια κυριαρχίας της μιας πάνω στην άλλη. Οι ντόπιοι θεωρούν το χώρο της πίστας «δικό τους» δείχνοντας έλλειψη διάθεσης για παραχώρηση ηγετικών θέσεων-αν θα μπορούσαμε να το αποκαλέσουμε έτσι-όπως του κάβου(αυτός που σέρνει το χορό) σε «ξένους». Η συγκεκριμένη αντίδραση εξηγείται από τους ίδιους με βάση την ικανότητα στο χορό, τις χορευτικές δεξιότητες των τουριστών. Θέλουν οι τουρίστες να ακολουθούν τους χορευτικούς τρόπους των ντόπιων και έτσι να χορεύουν όλοι μαζί. Αυτές οι ιεραρχικές ταξινομήσεις διαφαίνονται καλύτερα σε ένα χορό που καλείται πιπέρι. Το ζήτημα των τουριστών στην Ικαρία και κυρίως στα πανηγύρια θα το συζητήσω πιο διεξοδικά πιο κάτω.

Αναφερόμενη στο θέμα της ενότητας των παρεών μέσα στα πλαίσια του πανηγυριού οφείλω να μιλήσω και για τον τρόπο συμποσιασμού των μελών μιας παρέας. Τα φαγητά δεν δίνονται ποτέ σε μορφή μερίδας ή μοιρασμένα κατά άτομο. Το κρέας δίνεται τυλιγμένο σε χαρτί το οποίο ανοίγεται και τοποθετείται στη μέση του τραπέζιου απ' το οποίο τρώει όλη η παρέα. Η σαλάτα σερβίρεται σε πιάτα καθώς και το συκώτι μέσα από τα οποία τρώει όλη η παρέα και δεν τοποθετούνται μπροστά σε κάποιο άτομο συγκεκριμένα, δεν χαρακτηρίζεται ως τροφή για έναν αλλά για όλους εξίσου. Το μόνο

που σερβίρεται ανά άτομο σε πιάτο είναι το ζουμί το οποίο όμως θα αναλυθεί ως άλλη κατηγορία εφόσον διανέμεται δωρεάν. Το κάθε μέλος έχει το πιρούνι του, αλλά όχι ατομικό πιάτο, και το μικρό ποτήρι για το κρασί του. Η πρακτική αυτή επιβεβαιώνει τη συλλογικότητα της παρέας. «οι πρακτικές του συμποσιασμού επαναλαμβάνουν και αυτές αυτόν το συλλογικό προσανατολισμό»¹¹. Η παρέα μέσα από αυτού του είδους το συμποσιασμό καθιερώνεται ως μονάδα και όχι συνάθροιση πολλών ατομικότητων.

Ο τρόπος που ακολουθούν στο φαΐ έρχεται σε πλήρη ομοφωνία με τον τρόπο που πληρώνουν. Το κόστος για το φαΐ και το ποτό που καταναλώνουν διαιρείται ισόποσα στα μέλη της παρέας ακόμα και στην περίπτωση που η παρέα αλλάζει ή προστίθενται άτομα, αυτά φροντίζουν να δίνουν το μερίδιο τους με το να προμηθεύουν το τραπέζι με ότι παραπάνω χρειάζεται. Η πρακτική αυτή έχει συναντηθεί και από άλλους ανθρωπολόγους σε μέρη όπως ο Σοχός στην έρευνα της Cowan και στο χωριό της Μυτιλήνης που μελέτησε ο Παπαταξιάρχης¹², «με το ρεφενέ η χρηματική αποτίμηση του συμποσιασμού μετατρέπεται από μηχανισμός διαφοροποίησης σε μηχανισμό εξίσωσης και έτσι υπογραμμίζεται το αλληλέγγυο της παρέας». Αυτός είναι κατά κανόνα ο τρόπος που πληρώνουν τους λογαριασμούς οι παρέες μέσα στα πλαίσια του πανηγυρικού εορτασμού. Όταν οι παρέες έχουν συγκροτηθεί με βάση την συγγένεια συνήθως πληρώνουν οι άνδρες οικογενειάρχες, άρα το ποσό διαιρείται με τον αριθμό των πυρηνικών οικογενειών. Μια πρακτική η οποία πρέπει να αναφερθεί, τέλος, είναι ο χρόνος που δίνονται τα χρήματα. Η πληρωμή γίνεται με δύο τρόπους: είτε πληρώνεις την ίδια στιγμή που παίρνεις τα φαγητά και το κρασί ή το ωφειλούμενο ποσό γράφεται σε ένα τετράδιο με τα έξοδα της βραδιάς με το όνομά σου και τα πληρώνεις στο τέλος ή ακόμα και την επόμενη μέρα(κάποιοι χωριανοί). Οι ντόπιοι εξηγούν πως τον δεύτερο τρόπο πληρωμής το χρησιμοποιούν μόνο μεταξύ γνωστών εφόσον «ο ξένος μπορεί να φύγει χωρίς να πληρώσει και δεν θα γίνει αντιληπτός από κανέναν». Η πρακτική αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως άλλη μια πρακτική διαχωρισμού και ιεραρχίας.

Αναφέρθηκα για το πώς πληρώνουν οι συμποσιαζόμενοι τα φαγητά και τα ποτά που καταναλώνουν αλλά υπάρχει κάτι το οποίο δεν κοστολογείται ούτε χρεώνεται κατά την κατανάλωσή του στο πανηγύρι. Το ζουμί από το βραστό κρέας διανέμεται δωρεάν σε

---

¹¹ βλ. .Cowan, Jane 1998a

¹² Βλ. Cowan , Jane 1998a (χοροεσπερίδες)
Παπαταξιάρχης, Π. 1992

οποιοδήποτε το ζητήσει και δεν υπάρχουν κάποια σαφή όρια στην ποσότητα που μπορεί να ζητηθεί. Το ζουμί προέρχεται από το βρασμό του κατσικιού, είναι η ουσία του κατσικιού, και όπως ανέφερα και προηγουμένως το κατσίκι συχνά αναφέρεται ως «πανηγύρι», άρα το ζουμί αποτελεί την ουσία του πανηγυριού η οποία είναι ανοιχτή προς όλους, ανέξοδη. Το μοίρασμα της πρωταρχικής αυτής ουσίας δημιουργεί συνάφεια και ενότητα. Δεχόμενοι αυτή την ουσία γίνονται όλοι μάρτυρες της συλλογικότητας, της κοινότητας που δημιουργείται μέσα από μια σχέση ενότητας και εξισωτισμού. Πρόκειται για μια μορφή δώρου, ανέξοδη, ανιδιοτελή κίνηση προς τον άλλον. Άρα με βάση τη θεωρία του Mauss για το δώρο και τη προβληματική του Παπαταξιάρχη για το κέρασμα, ίσως μέσα από αυτό το μοίρασμα, μέσα από αυτή τη προσφορά, από την δημιουργία ενότητας και συμμετρίας να περιλαμβάνονται και σχέσεις ανισότητας. Οι ντόπιοι είναι αυτοί οι οποίοι κερνούν χωρίς όμως το κέρασμα αυτό να έχει κάποια ανταπόδοση. Άρα θεσμικά οι ντόπιοι είναι ανώτεροι από τους τουρίστες, οι οποίοι βρίσκονται στη κατώτερη θέση του αποδέκτη ο οποίος δεν εκπληρώνει το κέρασμα αντίστροφης φοράς. «Το κέρασμα λοιπόν, εξυφαίνει καταρχάς σχέσεις ανταλλαγής που διακρίνονται για την αμοιβαιότητα τους. Όπως σε όλες τις μορφές ανταλλαγής, έτσι και στο κέρασμα εκκρεμούν τα ενδεχόμενα της συμμετρίας και της ασυμμετρίας»¹³.

Μια από τις βασικές συμβολικές παραμέτρους που δε θα μπορούσε να λείπει από μια τέτοια παρουσίαση του θεσμού των πανηγυριών είναι η χρήση του χρήματος. Σύμφωνα με τη θεωρία των Bloch και Parry το χρήμα πρέπει να λαμβάνεται ως ένα μέσο ανταλλαγής το οποίο επιδέχεται πολιτισμική διαχείριση. Δεν πρέπει να εξετάζεται μονοδιάστατα εφόσον σε κάθε κοινωνία μπορούμε να βρούμε πολλές και διαφορετικές προσλήψεις του. Έδειξαν πως το χρήμα εντάσσεται ταυτόχρονα σε δύο συναλλακτικά πεδία, στις καθημερινές ανταλλαγές και στις τελετουργικές ανταλλαγές. Το χρήμα αναλόγως σε ποιο πεδίο χρησιμοποιείται υπόκεινται σε δομικούς μετασχηματισμούς οπού μεταλλάσσουν τους συμβολισμούς του. Μέσα στα πλαίσια του πανηγυριού το χρήμα χάνει τον ανταγωνιστικό, επιδεικτικό, ωφελμιστικό χαρακτήρα του. Αντίθετα πάνω στη σφαίρα των καθημερινών ανταλλαγών το χρήμα χρησιμοποιείται για να διαμορφώνει τάξεις και κατηγορίες, να αμβλύνει τις διαφορές ανάμεσα στα άτομα που το χρησιμοποιούνε, είναι περισσότερο μέσο διαχωρισμού παρά ενωποίησης. Αυτή ακριβώς

---

¹³Βλ. Παπαταξιάρχης, Π. 1992

τη λειτουργία του έρχεται να αντιστρέψει ο θεσμός του πανηγυριού. Η αγορά των προϊόντων ομαδοποιεί, εξισώνει παρά διαχωρίζει τους συμποσιαζομένους. Τα προϊόντα που δίνονται για κατανάλωση στο χώρο του πανηγυριού δεν διαιρούνται σε κάποιες κατηγορίες ποιότητας ακολουθούμενες από βαθμίδες κόστους άρα οι παρευρισκόμενοι τρώνε από το ίδιο κρέας, πίνουν από το ίδιο κρασί και πληρώνουν ακριβώς τα ίδια. Η κατανάλωση λοιπόν μέσα στα τελετουργικά πλαίσια εξισώνει, ομαδοποιεί. Μέσα στο πλήθος των γλεντιστών δεν υπάρχει φτωχός, πλούσιος, φτηνό προϊόν και ακριβό, οι κατηγορίες εξαλείφονται και το χρήμα μετατρέπεται σε σύμβολο συλλογικότητας. «τα χρήματα του πανηγυριού μοιάζουν αγιασμένα» ο σκοπός για τον οποίο προορίζονται τα χρήματα αυτά είναι άλλο ένα στοιχείο αντιστροφής της καθημερινής τους χρήσης. Είναι χρήματα που προορίζονται για το χωριό, για τη συλλογικότητα και όχι για κάποιο ιδιώτη που η κατοχή τους θα τον διαχωρίσει από τους υπόλοιπους. Δίνεται η εντύπωση πως τα χρήματα που ξοδεύουν οι παρευρισκόμενοι δεν αντιστοιχούν στην χρηματική αξία των προϊόντων, δεν τα δίνουν μόνο για να αγοράσουν κρέας, «τα προσφερόμενα προϊόντα είναι εμπόρευμα όσο είναι και δώρο διορθώνεται και αποσιωπάται η καταγωγή του από τη σφαίρα της εγχρήματης ανταλλαγής». Με βάση αυτή τη προσέγγιση μπορεί να κατανοηθούν τα διάφορα παράπονα για τις τιμές των προϊόντων από τους «ξένους» επισκέπτες των πανηγυριών σε αντίθεση με τη σπάνια αντίστοιχη επισήμανση για τις τιμές από τους ντόπιους. Βρίσκουμε λοιπόν μια έκφραση της θεωρίας των Bloch και Parry οι οποίοι ακολουθούν τον ισχυρισμό πως διάφορες υπηρεσίες και αντικείμενα μπορεί να βρεθούν έξω από τη σφαίρα της εμπορευματοποίησης¹⁴.

ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ:

«Ο ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ ΓΙΑ ΕΜΑΣ»¹⁵

Τα πανηγύρια αποτελούν πεδία έκφρασης και κατασκευής των ταυτοτήτων. Με τα πανηγύρια αναβιώνουν συμβολικά και κυριολεκτικά την κοινότητα των ικαριωτών.

---

¹⁴ Βλ Bloch και Parry 1989
Π.Πανόπουλος 1997

¹⁵ Έκφραση νεαρής κοπέλας σε συζήτηση με συνομήλικους της για τους τρόπους διασκέδασης

Τα πανηγύρια ενσωματώνουν ένα πλήθος από στοιχεία που εννοιοθετούν την ταυτότητα του ικαριώτη, η δήλωση αποδοχής και κυρίως η μαζική προτίμηση στα πανηγύρια είναι στην ουσία αυτό που επιβεβαιώνει την ταυτότητά τους όπως ακριβώς η δήλωση πίστωσης των Κωστιλήδων ισοδυναμεί με δήλωση ένταξης στην ομάδα¹⁶. Οι εκφράσεις των ίδιων των συμμετεχόντων καταγόμενων από το νησί, σαν τον παραπάνω υπότιτλο, αποδεικνύουν αυτή την υπόθεση. Οι πολιτισμικές πρακτικές ιδωμένες ως συμβολικές είναι ένα λαμπρό πεδίο στο οποίο τα υποκείμενα μπορούν να κατασκευάζουν και να διαχειρίζονται την ταυτότητά τους. Τα νοήματα που μπορούμε να συλλέξουμε από αυτές τις πρακτικές μεταβάλλονται συνεχώς. Οι τελετουργίες, συμπεριλαμβανομένων των νοημάτων και της μορφής τους, μεταβάλλονται μέσα από συνεχείς διαδικασίες οι οποίες πολλές φορές συμπίπτουν με αλλαγές στα κοινωνικά δεδομένα των περιοχών.

Τα πανηγύρια λοιπόν, όπως δείξαμε και πιο πάνω, ως συμβολική πρακτική μπορούν να αναδείξουν ποικίλα νοήματα για το νησί της Ικαρίας και κυρίως για το συμβολικό σύστημα το οποίο εμπεριέχεται στις πράξεις των ανθρώπων που ζούν ή κατάγονται από αυτό το τόπο. Μέσα στα πανηγύρια που επισκέφτηκα εντόπισα να επαναλαμβάνεται ένας έντονος διάλογος ανάμεσα στον «εαυτό» και τον «άλλο». Το μεγάλο ρεύμα του τουρισμού που δέχτηκε τα τελευταία χρόνια η Ικαρία διαμόρφωσε μια έντονη ρητορεία της εντοπιότητας. Οι ντόπιοι, σύμφωνα πάντα και με το κανόνα του ετεροπροσδιορισμού, προσπαθούν να καταδείξουν την τοπική τους ταυτότητα μέσα από τη συνύπαρξη με το ξένο στοιχείο που βρίσκεται πάνω στο νησί. Αναγνωρίζονται ως ικαριώτες μέσα από την επαφή τους με τους ξένους αλλά ταυτόχρονα θεωρούν πως αυτή η παρουσία, αυτή η επαφή αλλοιώνει την παράδοσή τους και κυρίως τα σύμβολα της εντοπιότητάς τους.

Οι ντόπιοι βιώνουν το πανηγύρι ως μέσο έκφρασης της κοινής τους ταυτότητας σαν ικαριώτες και γι' αυτό αντιμετωπίζεται με μεγάλη σοβαρότητα. Όπως γράφει και ένας νεαρός καταγόμενος από το νησί σε ένα άρθρο του «το πανηγύρι είναι το γεγονός της χρονιάς για το μικρό αυτό τόπο»¹⁷. Εκείνη την ημέρα δίνεται η βασική αφορμή για την αναβίωση του τόπου και κατ'επέκταση των παραδόσεων. Η κοινότητα αναδομείται μέσα από τις διαδικασίες οργάνωσης της φιέστας και μέσα από το γλέντι του

---

¹⁶ βλ Danforth, Loring M, 2002

¹⁷ περιοδικό υποβρύχιο τεύχος 19, Σεπτέμβρης-Οκτώβρης '04, άρθρο Αλέξη Γαγλία

πανηγυριού. «οι χωριανοί προσφέρθηκαν(volunteers) να παριστάνουνε άλλος τον μάγειρα, άλλος τον λαντζιέρη και άλλος τον ταμιά...μα την ώρα του πανηγυριού οι ταυτότητες δεν έχουν σημασία».

Άτομα τα οποία δε ζούν μόνιμα στην Ικαρία, εσωτερικοί ή εξωτερικοί μετανάστες, επιστρέφουν στο τόπο τους τους καλοκαιρινούς μήνες και σε αυτό το διάστημα προσπαθούν με όσο το δυνατόν εντονότερο τρόπο να βιώσουν την εντοπιότητα τους. «η μέρα του πανηγυριού είναι το αποκορύφωμα του καλοκαιρινού αναβρασμού, του ξαναζωντανέματος του τόπου». Αυτό ακριβώς το «ξαναζωντάνεμα» και οι παραδόσεις που με έκδηλη επιθυμία προσπαθούν να προστατέψουν αποτελούν τα βασικά κλειδιά για την κατανόηση της σημειολογίας των πανηγυριών. Η «σωστή» διοργάνωση ενός πανηγυριού η οποία εξαρτάται από την ύπαρξη καλού και δυνατού ντόπιου κρασιού, καλού κρέατος και η εύκολη πρόσβαση των ντόπιων στη πίστα- στο χορό είναι από τους βασικότερους στόχους των ντόπιων και των ξενιτεμένων, σε σημείο που το γεγονός αυτό από μόνο του να ενδυναμώνει την τοπική τους ταυτότητα. Οι παράμετροι τους οποίους ανέφερα θεωρείται ότι επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την παρουσία τουριστών, γι' αυτό το λόγο δεν θεωρούνται καλά τα πανηγύρια που έχουν εύκολη πρόσβαση οι ξένοι. Σε αυτή τη πεποιθήση βασίζεται και η επιθυμία των ντόπιων που δεν κατοικούν όμως στο νησί να βρίσκονται στα πρώτα ή στα τελευταία πανηγύρια της περιόδου όπου δεν υπάρχουν πολλοί ξένοι.

Η παρουσία των τουριστών ακόμα και για τα πιο νεαρά άτομα του τόπου προκαλεί δυσανασχέτηση. «αντί στο τέλος να παραντουράνε οι γκρούβαλοι¹⁸, να είναι στη πίστα οι γραφικοί και να κάνουν τα διάφορα...αυτά γίνονταν παλιά και μακάρι να τα είχαμε ζήσει», «θέλω ένα πανηγύρι πιο ικαριώτικα». Παρά την εικόνα του μη απόλυτα παραδοσιακού που διατηρούν πολλοί από αυτούς τους νέους για τα πανηγύρια του σήμερα, θεωρούν με απόλυτη ομοφωνία πως είναι ο καλύτερος τρόπος διασκέδασης. «σίγουρα προτιμώ, από το να πάω για ένα ποτό ένα πανηγύρι», « η καλύτερη διασκέδαση από κλαμπ, συναυλίες». Τα περισσότερα από τα άτομα που ήρθα σε επαφή, όποιας ηλικιακής ομάδας, και εξέφεραν τέτοιου είδους απόψεις κατάγονταν από το νησί αλλά δε ζούσαν μόνιμα εκεί. Θεωρώ πως αυτή ακριβώς η ιδιότητά τους, ξενιτεμένοι, είναι που τους διαμορφώνει αυτή τη ρητορεία για την παράδοση. Εδώ μπορούμε να

---

¹⁸ ονομασία που δίνεται στους τουρίστες

βρούμε την διαφορά ανάμεσα στο παραδοσιακό και το νέο-παραδοσιακό. Το παραδοσιακό δημιουργεί και βιώνεται μέσα από σχέσεις ολότητας ενώ το νέο-παραδοσιακό αν και διαμορφώνει συνολικότητα βασίζεται σε ανταγωνιστικές σχέσεις επιμερισμού οι οποίες δεν αφήνουν την υπέρβαση προς ένα ευρύτερο όλο. «Μια γενική διαπίστωση είναι ότι ο παραδοσιακός τρόπος βίωσης της κοινότητας έχει σχεδόν αντικατασταθεί από μια νέο-παραδοσιακή ιδεολογία που επιδιώκει την αναβίωση της κοινοτικής ζωής σαν ένα αντίδοτο στην κρίση που προκαλεί ο εκσυγχρονισμός¹⁹». Αυτή η νέο-παραδοσιακή ιδεολογία είναι που χαρακτηρίζει τους ικαριώτες που ζούν μακριά από το τόπο καταγωγής τους.

Οι τουρίστες για τους οποίους γίνεται τόση ώρα ο λόγος έχουν ειδική ονομασία στο νησί. Ακούγονται ως «γκρούβαλοι», χαρακτηρισμός με σαφή αρνητική χροιά. Μέσα από μια δική μου προσπάθεια απόδοσης του όρου θα λέγαμε πως σημαίνει «ατημέλητος - λέτσος- βρομιάρης». Δεν χρησιμοποιείται για όλους τους επισκέπτες του νησιού αλλά για εκείνη την ομάδα η οποία διαβιώνει σε συνθήκες ελεύθερου κάμπινγκ, ντύνονται με τρόπο «διαφορετικό» από την πλειοψηφία και είναι συνήθως νεαρής ηλικίας. Σαφές παράδειγμα της εικόνας των ντόπιων για τους γκρούβαλους αποτελεί η ωδή στο γκρούβαλο, ποίημα σε περιοδικό του συλλόγου της νεολαίας Ικαρίας(στο πίσω μέρος σελ61.). δε πρέπει βεβαίως να παραλείψω πως τέτοιες στιχομυθίες και αντίστοιχα τέτοιες γνώμες λαμβάνουν συχνά έντονη αποδοκιμασία. Ήταν αρκετά τα αρνητικά σχόλια για μια τέτοιου είδους παρουσίαση ακόμα και από άτομα τα οποία σε διάφορες περιστάσεις αντικρούονται με τους γκρούβαλους.

Οι ιστορίες για την προέλευση του όρου δίστανται και εφόσον δεν έχει βρεθεί αποδεικτικό στοιχείο για την υπόσταση της μίας ή της άλλης θα παραθέσω και τις δύο. Ο χαρακτηρισμός αυτός εικάζεται πως δόθηκε πρώτη φορά από ένα ηλικιωμένο ικαριώτη όταν αναφέρθηκε σε αυτό το είδος των τουριστών. Άρα εδώ αποτελεί μια πρωτοεμφανιζόμενη λέξη, όρος ο οποίος δεν υπήρχε προηγουμένως στο λεκτικό κώδικα του νησιού. Τη δεύτερη πιθανή προέλευση μου την ανέφερε μια συντοπίτισσα μου η οποία κάνει επιτόπια έρευνα στην Ικαρία για το διδακτορικό της στην κοινωνική ανθρωπολογία. Η ονομασία αυτή δινόταν στους παπιστάνους(οι κάτοικοι κάποιων συγκεκριμένων χωριών της Ικαρίας). Λέγεται πως επειδή γλεντούσαν συχνά και

---

¹⁹ βλ Κάβουρας,Π. 1992

μεθούσαν, καθώς περνούσαν το βουνό για να περάσουν στην άλλη μεριά του νησιού, έπεφταν και κουτρουβαλούσαν (κυλούσαν). Το κουτρουβαλίζουν έγινε γκρουβαλίζουν με τον καιρό και στη συνέχεια γκρούβαλοι. Εδώ λοιπόν αναφερόμαστε σε έναν όρο ο οποίος προϋπήρχε στη διάλεκτο και τους συμβολικούς κώδικες των ικαριωτών. Με τον όρο «ξένος» περιγράφεται καθετί που δεν αποτελεί μέρος της καθημερινής εμπειρίας και άρα δεν υπάρχει αντίστοιχη έκφραση στο λεξιλόγιο της κοινότητας²⁰, σε αυτή εδώ όμως την ιστορία βλέπουμε πως συμβαίνει κάτι διαφορετικό. Ίσως τελικά η σκέψη αυτή του Κάβουρα να χρήζει περαιτέρω συζήτησης εφόσον το σύνθημα φαινόμενο είναι η κάθε κοινωνία να χρησιμοποιεί όρους που έχει τη δυνατότητα να κατανοήσει και να ελέγξει για να προσεγγίσει κάτι το ξένο, το άγνωστο. Με βάση την ιστορία που παρέθεσα οι ικαριώτες έθεσαν τους τουρίστες στα δικά τους πολιτισμικά πλαίσια, τους ονόμασαν με βάση το δικό τους πολιτισμικό κώδικα άρα το παράδειγμα αυτό έρχεται σε αντίθεση με τη θεωρία του Κάβουρα. Εδώ δεν προσπαθώ να στηρίξω την μία ή την άλλη ιστορία λόγω έλλειψης υλικού, απλά τις παραθέτω κάνοντας και κάποιες υποθέσεις.

Η επίσκεψη αυτών των ατόμων στο νησί προκαλεί συνεχώς συζητήσεις κατά τις οποίες ακούγονται συνεχώς πολλές και διαφορετικές γνώμες. Υπάρχει ένα έντονο κλίμα σύγκρουσης το οποίο εντοπίζεται τόσο σε χωροταξικό επίπεδο όσο και σε θέματα παράδοσης. Το χωροταξικό επίπεδο λαμβάνει χώρα τόσο στα πανηγύρια, ο χώρος που «πιάνουν» οι τουρίστες και μειώνεται ο χώρος για τους ντόπιους, όσο και για το μέρος στο οποίο κατοικούν. Οι λόγοι αντίδρασης για τη κατασκήνωση στο ποτάμι είναι κυρίως οικονομικοί και οικολογικοί. Παρ'όλους αυτούς τους λόγους υπάρχει έντονη φοβία για μετατροπή του τόπου σε «in underground προορισμό». Το θέμα που προκύπτει τελικά είναι αυτό που αναφέραμε και προηγουμένως, η κρίση που προκαλεί ο εκσυγχρονισμός, και κυρίως στους κατοίκους των μεγάλων πόλεων, μετατρέπεται σε μανία για την «υπεράσπιση»²¹ καθετί παραδοσιακού και η απόκλιση από αυτό κάθε ξένου, νέου στοιχείου(Κάβουρας).

Μέσα από αυτή τη μικρή παρουσίαση του θεσμού των πανηγυριών δε θα μπορούσε να λείπει το μεγαλύτερο «event» για το οποίο γίνεται συνεχώς λόγος, το πιπέρι, χορός που λαμβάνει χώρα πάντα στο τέλος κάθε πανηγυριού. Αποτελεί έναν από

---

²⁰ βλ. Κάβουρας, Π. 1992

²¹ με τον όρο υπεράσπιση εννοώ το να αφήσουμε τις παραδοσιακές τελετουργίες αμετάλλακτες, με την εικόνα που είχαν πριν χρόνια(σαν τότε που ζούσαμε στο νησί)

τους αρκετά παλιούς χορούς της Ικαρίας, συναντάται και σε διάφορα μέρη της Ηπείρου, δε μπορώ όμως να πω με σιγουριά από πού προέρχεται ο συγκεκριμένος χορός. Φτιάχεται ένας κύκλος από γυναίκες και άνδρες οι οποίοι στοιχίζονται ο ένας πίσω από τον άλλον και περνώντας τα χέρια τους ανάμεσα από τα πόδια τους κρατιούνται χέρι-χέρι. Στην αρχή της σειράς στέκεται η «μάννα», ένας άντρας συνήθως ο οποίος κρατάει στα χέρια του μία ζώνη, αυτός σε συνεργασία με τον τραγουδιστή της ορχήστρας διατάζει τους υπόλοιπους χορευτές να «τρίψουν το πιπέρι» με τον τρόπο που τους υποδεικνύει κάθε φορά. Το τραγούδι συγκεκριμένα λέει «πώς το τρίβουν το πιπέρι του διαόλου οι καλογέροι, με το πόδι- αγκώνα- γλώσσα –κούτελο κ.α. το τρίβουν και το ψιλοκοπανίζουν»²². Κάθε φορά οι χορευτές πρέπει να τρίψουν το πάτωμα ή κάποιο μαυρισμένο από τη φωτιά σκεύος του πανηγυριού π.χ. καζάνι με το αντίστοιχο μέλος που αναφέρει ο τραγουδιστής, όποιος δεν το κάνει σωστά «τιμωρείται» από τη μάννα με χτυπήματα από τη ζώνη. Το τραγούδι αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως αυτοσχέδιο εφόσον ο κάθε τραγουδιστής μπορεί να εφεύρει και να προσθέσει και άλλα σημεία του σώματος των χορευτών πέρα από τα συνηθισμένα που ανέφερα προηγουμένως, όπως για παράδειγμα η στροφή που προστέθηκε πρόσφατα «με τον... (όνομα βιολιστή ή της μάννας) το τρίβουν» όπου εκεί οι χορευτές πιάνουν το αντίστοιχο άτομο και περιπαιχτικά τον τρίβουν, τον βαράνε, τον κυνηγάνε κ.α. Ουσιαστικά αποτελεί ένα χορό με σαφή ιεραρχικό χαρακτήρα και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πεδίο αντιπαράθεσης και σύγκρουσης. Πράγματι ο ρόλος της μάννας ίσως αποτελεί το βασικό θεσμό διαχείρισης της ιεραρχίας, «παιχνίδι» που παίζεται ανάμεσα στους ντόπιους και τους ξένους. Θεωρείται ευνόητο πως ο ρόλος αυτός δικαιωματικά πρέπει να δίνεται στους ντόπιους, αποτελεί τη θεσμικά ανώτατη θέση που αναλαμβάνει συνήθως κάποιος από τους ντόπιους και κυρίως κάποιος από τους χωριανούς. Παρ' όλα αυτά αποτελεί ένα χορό μέσα στα πλαίσια του οποίου οι χορευτές διαχειρίζονται τα σύμβολα της βίας. Μέσα σε αυτήν την κοινωνία της μέθεξης όπου οι κοινωνικοί όροι, ρόλοι και τα σύμβολα μεταλλάσσονται, τα σύμβολα της βίας και της κοινωνικής ιεραρχίας διαχειρίζονται από τους γλεντιστές και μετατρέπονται σε σύμβολα διασκέδασης και τελείωσης της *communitas* που έχουν δημιουργήσει μέσα στο πανηγύρι. Είναι φορές

---

²² σε κάποια χωριά της Ικαρίας στα οποία οι κάτοικοί τους ονομάζονται παπιστάνοι το τραγούδι έχει μεταφερθεί ως εξής «πώς το τρίβουν το καζάνι του διαόλου οι παπιστάνοι», εκεί πάντοτε έχουν καζάνι στη μέση της πίστας.

που παρατηρώντας τους χορευτές κατά τη διάρκεια αυτού του χορού αισθανόσουν την κορύφωση του γλεντιού, του κεφιού. Οι χορευτές ήταν σα να βρίσκονταν σε μια εκστασιακή κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει σωματικός πόνος ή τουλάχιστον δε λογαριάζεται και επιδίδονταν με πάθος σε αλαλαγμούς οι οποίοι είναι τόσο συνηθισμένοι ώστε αποτελούν το ηχητικό «περιτύλιγμα», αναπόσπαστο του χορού, όπως ακριβώς η φασαρία του καφενείου για το αυτοσχέδιο τραγούδι²³. Θυμάμαι χαρακτηριστικά το πρώτο καλοκαίρι της έρευνάς μου όπου ένας ξένος αρνήτο να υπακούσει στις διαταγές της μάνας, με σαφή πειρακτικό τρόπο τρέχοντας με ένα από τα τηγάνια του πανηγυριού στη πίστα, δέχτηκε τόσα πολλά χτυπήματα με τη ζώνη στην πλάτη του όπου όταν έβγαλε τη μπλούζα του η πλάτη του ήταν κατακόκκινη και γεμάτη σημάδια. Ίσως αυτό να αποτελεί ένα σαφή παράδειγμα της εκστασιακής κατάστασης στην οποία βρίσκονται οι χορευτές και της αντιδομικής λειτουργίας του ξύλου.

Η εκστασιακή κατάσταση την οποία περιέγραψα λαμβάνει χώρα είτε κατά τη διάρκεια του πιπεριού είτε κατά τη διάρκεια του ικαριώτικου. Οι αλαλαγμοί, οι κραυγές και οι έντονες πράξεις είναι πολύ συχνό φαινόμενο στους ικαριώτικους χορούς και κυρίως αφότου η επήρεια του κρασιού διαφαίνεται έντονα. Οι χορευτές κραυγάζουν διάφορα επιφωνήματα, κάνουν κωλοτούμπες και χορεύουν με όσο το δυνατόν πιο έντονο τρόπο. Πολλοί περιγράφουν εκείνες τις στιγμές ως «στιγμή ανατριχίλας». *« μ'αρέσει πολύ αυτή η φάση όλοι ενωμένοι να χορεύουμε και το συναίσθημα να εκδηλώνεται με τις φωνές, ε ανατριχιάζεις».*

---

²³ βλ. Πανόπουλος, Π. 1997

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Το παρόν κεφάλαιο θα μας δώσει μια εικόνα για το πώς διαμορφώνεται η ικαριακή κοινότητα εκτός των τοπικών ορίων του νησιού. Τον τρόπο που λειτουργούν οι ικαριώτες ως κοινότητα έξω και πέρα από το νησί τους και ποια σύμβολα χρησιμοποιούν για να διαμορφώσουν αυτή τη κοινότητα. Όπως ανέφερα και στην εισαγωγή ένας μεγάλος αριθμός ικαριωτών έφυγε από το νησί για να ζήσουν αλλού. Ο κύριος λόγος αυτής της μετανάστευσης ήταν η ευκολότερη ανεύρεση εργασίας και γενικά οι καλύτεροι όροι διαβίωσης. Το κύμα αυτό της μαζικής μετανάστευσης έλαβε χώρα τις δεκαετίες του '50 και του '60. το μεγαλύτερο μέρος στράφηκε προς την πρωτεύουσα, την Αθήνα, ενώ μερικοί διέσχισαν τον ατλαντικό ψάχνοντας την τύχη τους στην Αμερική. Σε όλους αυτούς τους τόπους βρίσκουμε διάφορες πρακτικές αναβίωσης, με πλήρη αναφορά στη μητρόπολη, στις οποίες καταφεύγουν οι μετανάστες.

Η τοπικότητα μέσα σε τόπους που θυμίζουν μωσαϊκά πολιτισμικών ομάδων, όπως η Αθήνα και η Αμερική που ανέφερα προηγουμένως, αποτελεί σημαντικό κριτήριο διάκρισης μεταξύ των κατοίκων τους. Η τοπική ταυτότητα άλλωστε διαμορφώνεται με βάση το αντίθετο. Η επαφή μας με το διαφορετικό, το ξένο είναι που μας οδηγεί στον υπερτονισμό της τοπικής μας ταυτότητας. Είναι ένα θέμα για το οποίο έγινε συζήτηση και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Μόνο που εδώ πλέον τα δεδομένα είναι διαφορετικά. Προηγουμένως μιλούσαμε για τη διαμόρφωση τοπικής ταυτότητας μέσα στον τόπο καταγωγής, όταν έχει γίνει εισροή ξένων στοιχείων. Εδώ όμως αναφερόμαστε για μια προσπάθεια ανασυγκρότησης της τοπικής ταυτότητας έξω από τα όρια του νησιού, το οποίο σημαίνει πως η ανασύσταση αυτή εκτελείται τη στιγμή εκείνη ακριβώς που αρχίζει να κλωνείται η τοπική ταυτότητα, να αμφισβητείται και να μην είναι πλέον αυταπόδεικτη όπως στον τόπο καταγωγής τους. Η δήλωση, λεκτική ή μη, της εντοπιότητας του ατόμου έχει ως στόχο τον διαχωρισμό του από τους «άλλους» και την κατάταξη του στην κατηγορία «εμείς». Σε όλη αυτή τη διαδικασία προβολής της τοπικής ταυτότητας, ο απώτερος σκοπός του ατόμου είναι ο αυτοπροσδιορισμός, εφόσον η καταγωγή του δεν είναι πλέον αυτονόητη, όπως συνέβαινε στην Ικαρία για παράδειγμα. Ο μετανάστης στοχεύει, όχι μόνο στον προσδιορισμό του εαυτού του σε σχέση με τον «άλλον» αλλά και στην αναγνώριση της ταυτότητάς του από τον «άλλον». Έτσι δημιουργούνται ομάδες

ατόμων με βάση συγκεκριμένα κριτήρια. Τα μέλη των ομάδων αυτών μοιράζονται από κοινού κάποια χαρακτηριστικά τα οποία στην ουσία είναι τα κριτήρια για την ένταξή τους, η καταγωγή τους.

Τα άτομα της διασποράς είτε στο νησί τους είτε στον τόπο όπου έχουν μεταναστεύσει αναδιαμορφώνουν νέα συστήματα ιδεών και καινούριες έννοιες της κοινότητας. Αυτή η καθημερινή διαδικασία της διαπραγμάτευσης συχνά οδηγεί σ' ένα ανεξάντλητο κατάλογο από δημιουργικές λύσεις οι οποίες παράγονται μέσα από ένα συνδυασμό του νεωτερισμού και της παράδοσης²⁴. Αποτελέσματα αυτού του συνδυασμού αποτελούν πολλά από τα σύμβολα τα οποία χρησιμοποιούν οι ικαριώτες που δεν ζούν στον τόπο καταγωγής τους. Το κεφάλαιο λοιπόν αυτό είναι αφιερωμένο σε όλους αυτούς τους τρόπους διαμόρφωσης κοινότητας και σε όλα τα σύμβολα τοπικής ταυτότητας που χρησιμοποιούν οι ικαριώτες της διασποράς. Συγκεκριμένα θα αναφερθούμε στους ικαριώτες που ζούν στην Αθήνα και ακόμη πιο ειδικά σε μια συνοικία της, το Πέραμα, όπου ο πληθυσμός του συναποτελείται κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό από ικαριώτες.

Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Η κοινότητα στη οποία κατατάσσει ο καθένας τον εαυτό του συχνά μεταλλάσσεται μέσα από διάφορες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές διαδικασίες. Η αίσθηση του να ανήκεις σε μια τοπική ομάδα κλωνείται τη στιγμή που απομακρύνεσαι από τα τοπικά της όρια. Ο φόβος απώλειας της τοπικής ταυτότητας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που εμπεριέχει αυτή η ιδιότητα οδηγεί τα άτομα να εφευρίσκουν και να χρησιμοποιούν διαφόρων ειδών σύμβολα. Σύμβολα τα οποία τους αποδίδουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, χαρακτηριστικά τα οποία τους διαφοροποιούν από τους λοιπούς κατοίκους των πόλεων στις οποίες κατοικούν, και ως επακόλουθο αποδεικνύουν την ταυτότητα τους.

---

²⁴ βλ. Anna Caraveli the symbolic village

Οι μετανάστες κατά την άφιξη τους στους καινούριους τόπους κατοικίας υπεισέρχονται σε μια διαδικασία αναστύλωσης της «χαμένης πατρίδας». Επαναπροσδιορίζουν την τοπική τους ταυτότητα σε αυτά τα καινούρια τοπικά σύνορα και εν συνεχεία ανασυγκροτούν την κοινότητα, από την οποία απομακρύνθηκαν-μόνο χωρικά-, λαμβάνοντας υπόψη τα νέα πλαίσια. Ο τρόπος ζωής, οι συνήθειες, τα ήθη, τα έθιμα είναι τα βασικά θέματα εστίασης της προσοχής των μεταναστών. Οι θεσμικοί κώδικες φυλάσσονται με ιδιαίτερη προσοχή και χρησιμοποιούνται ως απόδειξη της ταυτότητας τους και διαχωριστικό στοιχείο. Οι κώδικες αυτοί διατηρούνται και πολύ συχνά μεταφέρονται από γενιά σε γενιά.

Βρίσκουν διάφορους τρόπους μέσα στην καθημερινή τους ζωή να μεταφέρουν την Ικαρία ή καλύτερα την ιδέα της Ικαρία μέσα στα σπίτια τους. Το φαινόμενο της διακόσμησης με μικρά πραγματάκια λαϊκής τέχνης είναι μια συνήθεια που συναντάται και στην περίπτωση των ικαριωτών. Τα διακοσμητικά αντικείμενα που έχω συναντήσει ξεφεύγουν πολλές φορές από τα πολύ συνηθισμένα βαζάκια, τασάκια, ποτήρια κ.α.. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι κάποια ξύλινα ομοιώματα της Ικαρίας που κατασκευάζει κάποιος ικαριώτης μαραγκός και κρεμιούνται στους τοίχους. Άλλη μια πρακτική στη οποία επιδίδονται όλοι οι ικαριώτες ανεξαιρέτως με μανία είναι η αγορά ή η κατοχή προϊόντων από την Ικαρία. Τα πιο συνηθισμένα προϊόντα είναι το λάδι και το μέλι. Συχνά έρχονται ψαράδες ή κτηνοτρόφοι από την Ικαρία και μέσα από τηλεφωνικές επικοινωνίες ο ένας με τον άλλον σπεύδουν να αγοράσουν από τα ικαριακά προϊόντα. Αξιοσημείωτη είναι η λεκτική επιβεβαίωση που χρησιμοποιούν «...είναι από τη Ικαρία». Η έκφραση αυτή συνοδεύεται με ύφος το οποίο υπονοεί την καλή ποιότητά του, την σαφή ανωτερότητά του και την αιτιολογία της προτίμησης σε αυτό.

Η μεταφορά ακέραιων όλων των κωδικών όμως από τον τόπο καταγωγής στον τόπο μόνιμης κατοικία συχνά καθίσταται αδύνατη. Λόγω αυτής της δυσκολίας οι μετανάστες διαχειρίζονται, χρησιμοποιούν νέα σύμβολα, όπως τα παραδείγματα που ανέφερα παραπάνω. Στην περίπτωση της Ικαρίας, πλην των ανωτέρων, βασικός τρόπος συσπείρωσης και γλεντιού της κοινότητας εν ενώσει αποτελεί το πανηγύρι, αντίστοιχα στην Αθήνα οι ικαριώτες χρησιμοποιούσαν τις χοροεσπερίδες για το ομαδικό γλέντι, εκτός βέβαια από τις κατ'οίκον εορτές όπου αφορούσαν ένα μικρό αριθμό από την ευρύτερη ομάδα των ξενιτεμένων. Αναφερόμενοι στα σύμβολα που χρησιμοποιούν οι

μετανάστες πρέπει να αναφέρουμε τους διάφορους ομογενοποιητικούς συλλόγους χωριών, νεολαίας, επιστημόνων κ.α., τα διάφορων ειδών μαγαζιά που συχνάζουν οι μετανάστες και τα μετατρέπουν σε χώρους συσπείρωσης και επανένωσης, τα αντικείμενα κυρίως διακοσμητικού χαρακτήρα που συνηθίζουν να έχουν όλοι οι μετανάστες στα σπίτια της μόνιμης κατοικίας τους καθώς και τα ring tones του παραδοσιακού χορού που πολλοί τοποθετούν στα κινητά τους. Όλα αυτά τα παραπάνω χρησιμοποιούνται ως σύμβολα της τοπικής ταυτότητας των ξενιτεμένων, ως μέσα βίωσης της ιδιαίτερης καταγωγής τους. Μελετώντας όλα τα παραπάνω σύμβολα που χρησιμοποιούν οι ικαριώτες, τον τρόπο που τα διαχειρίζονται θα μπορούμε να καταλήξουμε στην εικόνα μιας κοινότητας που τη συγκροτούν οι ικαριώτες που ζουν στην Αθήνα και κυρίως στο δήμο Περάματος

ι) ΣΥΛΛΟΓΟΙ

Ο θεσμός του συλλόγου αποτελεί το δημοφιλέστερο θεσμό ανασύστασης της κοινότητας, κυρίως έξω από τα τοπικά όρια της κοινωνίας στην οποία αναφερόμαστε. Συνδέεται με ορισμένα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας του εικοστού αιώνα όπως η μετανάστευση, η αστικοποίηση, οι σχέσεις των ατόμων και η μεταβολή των σχέσεων μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου και ο κοινωνικός μετασχηματισμός. Στο παράδειγμα της Ικαρίας οι σύλλογοι έκαναν την εμφάνιση τους την ίδια περίοδο ακριβώς που έλαβε χώρα το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα. Προηγουμένως δεν υπάρχει καμία μαρτυρία ύπαρξης συλλόγου. Από τη στιγμή που οι ικαριώτες έφυγαν από το νησί τους, με αποτέλεσμα οι δεσμοί των συντοπιτών να χαλαρώνουν και η τοπική τους ταυτότητα να τίθεται σε διαδικασία ανασυγκρότησης, η αναγκαιότητα ενός μέσου ενωποίησης των ικαριωτών ήταν αναμφισβήτητη. Οι σύλλογοι είχαν το ρόλο του μηχανισμού αστικής προσαρμογής²⁵. Ο πρώτος σύλλογος που ιδρύθηκε στην Αθήνα ήταν η «πανικαριακή αδελφότητα», ένας σύλλογος που ένωνε όλους τους ικαριώτες σε μια ομάδα. Λόγω διάφορων προβλημάτων για τις διοικητικές

---

²⁵ βλ Sutton, Π.Πανόπουλος (πανεπιστήμιο Αιγαίου)

θέσεις και για την ιεραρχία των χωριών αρκετά μέλη άρχισαν να υποχωρούν και έτσι σιγά-σιγά άρχισαν να ιδρύονται οι σύλλογοι των χωριών. Σήμερα καταμετρούνται γύρω στους 13 συλλόγους και μερικοί ακόμα των οποίων η δράση επικεντρώνεται στα πλαίσια του νησιού. Εκτός από τους συνηθισμένους συλλόγους των χωριών στην ερευνά μου συνάντησα και τον σύλλογο νεολαίας Ικαρίας, ο οποίος αποτελείται κατά μεγάλη πλειοψηφία από παιδιά τα οποία έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Αθήνα και συνήθως κατάγονται από γονείς ικαριώτες, καθώς επίσης και το σύλλογο επιστημόνων Ικαρίας. Οι σύλλογοι με έδρα την Ικαρία είναι κυρίως χωριών που έχουν ένα μεγάλο αριθμό κατοίκων και κατά τη διάρκεια του χειμώνα.

Η ανάγκη εισόδου στην διαμορφωμένη ομάδα καταγωγής είναι έκδηλη ακόμα και σε άτομα τα οποία δεν έζησαν την μετανάστευση και ακόμη περισσότερο που διέφυγαν οποιοδήποτε άλλων ομαδοποιήσεων. Επιστήμονες, φοιτητές, εργαζόμενοι, μόνιμοι κάτοικοι άλλων περιοχών δεικνύουν την επιθυμία τους να κατατάσσονται σε ομάδες με βάση την καταγωγή τους και όχι με οποιαδήποτε άλλη ιδιότητά τους. Μέσα από την ερευνά μου συνάντησα πολλά παραδείγματα στα οποία τα άτομα, απόλυτα συνειδητά και με εμμονή, επέλεξαν και προέβαλλαν ως επικρατέστερη την τοπική τους ταυτότητα. Θα ήθελα να παραθέσω μερικά από αυτά τα παραδείγματα για να γίνει πιο σαφές το θέμα που προσπαθώ να προσεγγίσω. Πολλοί μαθητές, κυρίως στους μαθητικούς χώρους του Περάματος, διαχωρίζονταν από το ευρύτερο μαθητικό σύνολο και από τον τόπο κατοικίας τους και προέβαλλαν τον τόπο καταγωγής τους. Έτσι διαμόρφωναν μία υπό-ομάδα με βάση την τοπική τους ταυτότητα (συχνά αναφερόμενη ως καριωτάκια) και η οποία γινόταν πλήρως αποδεκτή από καθηγητές και συμμαθητές. Μέσα από την προσωπική μου εμπειρία συνάντησα φοιτητές οι οποίοι μέσα στο καινούριο ευρύ πλαίσιο των φοιτητών συστήνονταν αναφέροντας τον τόπο καταγωγής τους και όχι τον τόπο στον οποίο κατοικούσαν και από τον οποίο ουσιαστικά προέρχονταν. Η επιθυμία, πολλών από αυτών των ατόμων που ανέφερα, να ανήκουν στο σύλλογο της νεολαίας της Ικαρίας ερχόταν σαν «φυσικό επακόλουθο». Είναι χαρακτηριστικό δε πως κάθε νέος που έφτανε στην ηλικία των 18, έτρεχε να εγγραφεί στο σύλλογο. Ο σύλλογος των επιστημόνων είναι άλλο ένα παράδειγμα όπου άτομα διαχειρίζονται την ιδιότητά τους αλλά υπό τη σκέπη της τοπικής τους ταυτότητας.

Ο βασικός στόχος του συλλόγου της νεολαίας Ικαρίας είναι να φέρει σε επαφή την δεύτερη ή τρίτη γενιά, τα παιδιά ή τα εγγόνια δηλαδή όσων μετανάστευσαν. Τα παιδιά αυτά γεννημένα στην Αθήνα είναι πολύ εύκολο να διανοίξουν τον κύκλο τους και να έρθουν σε επαφή με μη ικαριώτες. Είναι πολύ εύκολο λοιπόν να αφομοιωθούν από το πολυπολιτισμικό πλαίσιο της Αθήνας στο οποίο μεγαλώνουν και να χάσουν την ταυτότητα που τους παρέχει ο τόπος καταγωγής τους. Ο σύλλογος αυτός βοηθάει λοιπόν τις γενιές αυτές να γνωρίζονται μεταξύ τους, να διαμορφώνουν φιλικούς δεσμούς και ως τελικός σκοπός να φτιάχνουν την δική τους μικροκοινότητα. Ο σύλλογος αυτός χρησιμοποιεί διαφόρων ειδών πρακτικές για την επίτευξη του στόχου του όπως πάρτι, εκδρομές, έκδοση εφημερίδας κ.α. άξιο αναφοράς είναι η μορφή του πάρτι το οποίο διεξάγουν κάθε χρόνο(μερικές φορές και δύο φορές το χρόνο) σε μία αίθουσα της ΑΣΟΕ. Σε αυτά τα πάρτι η μουσική είναι πάντοτε ζωντανή και κυρίως από συγκροτήματα ικαριωτών. Η μουσική που παίζεται δεν ξεφεύγει πολύ από τη μουσική που ακούγεται στα πανηγύρια, βρίσκουμε ίσως λίγο περισσότερα ρεμπέτικα ή λαϊκά. Οποιοδήποτε άλλο είδος μουσικής, αν και οργανώνεται από νέα παιδιά με πολλά και διαφορετικά ακούσματα, αποκλείεται εξ' αρχής. Πρέπει να σημειώσουμε βέβαια ότι υπάρχει ένα είδος ελαστικότητας πολύ μεγαλύτερο από ότι στα πανηγύρια.

Μελετώντας τα καταστατικά των συλλόγων μπορείς αμέσως να βρεις την έκφραση όσων αναφέραμε και παραπάνω. Η τοπική ταυτότητα του κάθε ατόμου κλονίζεται σε ένα τόπο που αποτελεί μωσαϊκό πολιτισμών και έχει ανάγκη από ανασυγκρότηση. Στόχοι των περισσότερων συλλόγων τίθονται α) η σύσφιξη των συντοπιτών β)η διατήρηση και ανάπτυξη των πολιτισμικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών του τόπου καταγωγής γ) η έκφραση γνώμης και η βοήθεια(βασικός στόχος του συλλόγου επιστημόνων) για τα προβλήματα στο τόπο καταγωγής και δ) η διενέργεια εκδηλώσεων για την επίτευξη της σύσφιξης των σχέσεων και την διατήρηση των παραδόσεων²⁶.

Οι σύλλογοι αποτελούν την βασικότερη μορφή ομαδοποίησης των ξενιτεμένων, είναι η πρωταρχική έκφραση της ταυτότητάς τους,. «ανήκει στο

---

²⁶ ανέφερα τους τέσσερις βασικούς όρους που συνάντησα κοινούς στα περισσότερα καταστατικά των συλλόγων

σύλλογο Ικαριωτών, άρα είναι από την Ικαρία». Βασικό μέλημά τους αποτελεί η παράδοση, όλοι μαζί, μέσα από την ενότητα που διαμορφώνει ο σύλλογος, προστατεύουν την παράδοση και ταυτόχρονα προσπαθούν να τη μεταφέρουν και στα καινούρια τοπικά τους όρια, βοηθώντας έτσι στην ευκολότερη αστικοποίησή τους. Άλλη μια σημαντική λειτουργία του συλλόγου είναι «να προσπαθούν να βοηθούν τις περιοχές της καταγωγής τους εν μέσω εθνικών αναπροσαρμογών που εμφανίστηκαν στα κράτη ενός συγκεκριμένου τύπου, όπου εμφανίστηκαν οι σύλλογοι, διαπίστωση την οποία επισημαίνει η Sutton στην έρευνα της για τον τοπικό σύλλογο ενός χωριού της Αμοργού με έδρα την Αθήνα. Οι σύλλογοι λοιπόν αποκτούν μια διπλή λειτουργία. Από τη μια είναι μέσο αστικής προσαρμογής για τους μετανάστες και από την άλλη μέσο εθνικής προσαρμογής για τους τόπους προέλευσης των ξενιτεμένων(Sutton Susan Buck).

Το θέμα του συλλόγου ως μηχανισμού εθνικής προσαρμογής της Ικαρίας στα νέα κοινωνικά-πολιτικά δεδομένα της Ελλάδος γίνεται φανερό και διαχέεται σε πολλές συζητήσεις μελών συλλόγων και κυρίως αυτών με μια επιτυχημένη πορεία σε αντίστοιχους χώρους. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα ατόμων οι οποίοι βρίσκονταν σε υψηλές πολιτικές θέσεις να προωθούν έργα υποδομής για το νησί τους, ή ακόμη περισσότερο να επιλέγουν ως έδρα τους την Ικαρία παρόλο που δεν κατοικούσαν εκεί. Βασικά έργα υποδομής όπως δρόμοι, νοσοκομεία, λιμάνια δημιουργήθηκαν με κεφάλαια που δόθηκαν από ξενιτεμένους Ικαριώτες. Το νοσοκομείο του Αγ.Κυρήκου, συγκεκριμένα, καθώς και το λιμάνι κατασκευάστηκαν από χρήματα τα οποία έφεραν στην Ικαρία οι μετανάστες της Αμερικής τις δεκαετίες του '50 και του '60²⁷. Μέσα από αυτά τα παραδείγματα γίνεται φανερή η συμβολή των συλλόγων ή και των ίδιων των μεταναστών στην εξέλιξη του τόπου και ως αποτέλεσμα στην εθνική προσαρμογή του.

Η αναβίωση της κοινότητας, καταλήγοντας, εκπληρώνεται μέσα από την ύπαρξη του συλλόγου. Ο σύλλογος στηρίζει την κατασκευή της συμβολικής κοινότητας μέσα από διάφορες τελετουργίες. Μέσα στα πλαίσια του διενεργούνται οι δύο βασικές πράξεις της ανασύστασης, α)η ένωση των συντοπιτών β)η διαχείριση

---

²⁷ αναφορές για αυτές τις προσφορές βρήκα και στο μυθιστόρημα «οι οραματιστές της Ικαρίας» Λιλίκα Νάκου εκδ. Δωρικός 1985

της παράδοσης. Η κύρια εκδήλωση για τη σύσφιξη και τη διασκέδαση της κοινότητας αποτελεί η χοροεσπερίδα.

ii) ΧΟΡΟΕΣΠΕΡΙΔΑ

Η κατηγορία της χοροεσπερίδας αποτελούσε ένα ξενόφερτο είδος διασκέδασης το οποίο ενστερνίστηκαν οι σύλλογοι των ικαριωτών και το μετέτρεψαν στο μοναδικό τρόπο ένωσης και διασκέδασης της κοινότητας τους στα πλαίσια της Αθήνας. Μέσα από τις χοροεσπερίδες οι ικαριώτες δεν εορτάζουν κάποιο άγιο όπως στα πανηγύρια τους, για παράδειγμα. Η αφορμή και ο σκοπός είναι ο ίδιος, η ένωση της κοινότητας, σε αντίθεση με τα πανηγύρια όπου ο σκοπός είναι συγκεκαλυμμένος πίσω από την αφορμή της γιορτής του αγίου. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια που άκουσα συχνά να λέγονται σε συζητήσεις για τη χοροεσπερίδα «...να βρισκόμαστε, να τα λέμε για να μη χαθούμε». Αποτελεί λοιπόν ένα ξενόφερτο σύμβολο²⁸ το οποίο έτυχε κάποιας διαχείρισης από τους συλλόγους και σήμερα αποτελεί μέσο κατασκευής και διατήρησης της συμβολικής κοινότητας που έχουν δημιουργήσει οι ικαριώτες της Αθήνας.

Οι χοροεσπερίδες γίνονται πάντοτε Σάββατο βράδυ ή Κυριακή μεσημέρι. Ο χώρος όπου διοργανώνονται μπορεί να είναι σε κάποιο κέντρο ή σε αίθουσες, ξενοδοχείων για παράδειγμα. Την ευθύνη της διοργάνωσης την έχει το Δ.Σ. του συλλόγου το οποίο κανονίζει τις διαδικασίες με τον εκάστοτε καταστηματούχο. Η ενότητα, για την οποία μιλήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, που χαρακτηρίζει τις ενέργειες οργάνωσης των πανηγυριών εξαλείφεται πλήρως στα πλαίσια της χοροεσπερίδας. Το πανηγύρι διοργανώνεται από όλο το χωριό και αυτό αναδεικνύεται μέσα από λεκτικά παραδείγματα, όπως αντίστοιχα συμβαίνει και στο παράδειγμα της χοροεσπερίδας. Οι αναφορές στα πανηγύρια και τις χοροεσπερίδες ήταν διαφορετικά δομημένες, «έχει πανηγύρι το...(όνομα χωριού)», «έχει χορό ο σύλλογος...(όνομα συλλόγου). Βλέπουμε λοιπόν πως η χοροεσπερίδα συνδέεται με το σύλλογο με έντονο τρόπο σε αντίθεση με τα πανηγύρια παρ'όλο που και το πανηγύρι διοργανώνεται, αρχικά τουλάχιστον, από το σύλλογο. Οι ενέργειες

---

²⁸ βλ Jane Cowan Η πολιτική του σώματος

διοργάνωσης της χοροεσπερίδας είναι πολύ περιορισμένες και αφορούν ελάχιστα άτομα, τρία με τέσσερα άτομα από το Δ.Σ. του συλλόγου. Δεν διακρίνεται κάποιο είδος ομαδικού πνεύματος, αλληλοβοήθειας και ενότητας στις διαδικασίες οργάνωσης της χοροεσπερίδας. Ο ρόλος του διοργανωτή δίνεται σε μια μειονότητα ατόμων και άρα στην ουσία διαχωρίζεται ως ένα βαθμό από το ρόλο των γλεντιστών-προσκεκλημένων.

Η δομή λοιπόν της χοροεσπερίδας είναι τελείως διαφορετική από αυτή του πανηγυριού. Υπάρχουν, όπως είπαμε και παραπάνω, θεσμοθετημένοι ρόλοι μέσα στην χοροεσπερίδα οι οποίοι δεν επιδέχονται κάποιου είδους διαχείριση. Τέτοιοι είναι επίσης οι ρόλοι των μαγείρων, των σερβιτόρων, εκτός βεβαίως από τους διοργανωτές που αναφέραμε και προηγουμένως. Η χοροεσπερίδα λειτουργεί με βάση κανόνες καταστημάτων και δεν έχει να κάνει με κανένα πανηγύρι. Ο σερβιτόρος, ο μάγειρας βρίσκονται στην υπηρεσία αυτών που γλεντάνε και η εργασία τους κατατάσσεται στην κατηγορία μισθωτής εργασίας και όχι εθελοντικής βοήθειας, που συναντάμε στα πλαίσια του πανηγυριού.

Οι παρευρισκόμενοι ενημερώνονται για το χορό από προσκλήσεις που στέλνει ο σύλλογος στα μέλη του, άτομα καταγόμενα από το χωριό του συλλόγου. Η πρόσκληση παίζει ίσως το ρόλο του προσκλητηρίου του γάμου, δεν το χρησιμοποιείς για να μπεις στην εκκλησία αλλά αυτό σου δίνει το δικαίωμα να παρίστασαι. Μερικοί από τους προσκεκλημένους φέρνουν και διάφορους γνωστούς και φίλους(ίσως από άλλα χωριά της Ικαρίας)αλλά η φύση της χοροεσπερίδας παραμένει πιο κλειστή και οριοθετημένη από αυτή του πανηγυριού στο νησί.

Η πρακτική τοποθέτησης της παρέας υποτάσσεται σε ξένα πρότυπα και δεν συναντάται κάποια ομοιότητα με αυτή του πανηγυριού. Η παρέα κάθεται γύρω από στρογγυλά τραπέζια, θέση η οποία την αποκόπτει από το σύνολο και της επιτρέπει να διαμορφώνει την δική της ξεχωριστή οντότητα. «το τραπέζι, με τα μέλη γύρω-γύρω, να κοιτάνε προς τα μέσα και να δημιουργούν ένα κλειστό κύκλο..²⁹». Ο χορός λοιπόν αποτελείται από πολλές παρέες οι οποίες προβάλλουν την ξεχωριστή τους ύπαρξη και την αυτονομία τους σε σχέση με τους υπόλοιπους γλεντιστές. Η κατάσταση αυτή μεταφέρεται και στην πίστα, κάθε παρέα μεταφέρεται, ή τουλάχιστον κάποια άτομα

---

²⁹ Jane Cowan (χοροεσπερίδα)

από τη παρέα, στη πίστα και χορεύει πιο πολύ επικεντρωμένοι στη διατήρηση των δικών της πλαισίων. Οι παρέες λοιπόν χρησιμοποιούν συμβάσεις όπως το χορό και την τοποθέτηση τους στο χώρο για να αναδείξουν την αυτονομία τους³⁰. Οι πρακτικές του συμποσιασμού δεν θα μπορούσαν παρά να ακολουθούν και αυτές τη διαδικασία αυτής της διαφοροποίησης. Το κάθε άτομο έχει το δικό του πιάτο, τη δική του διαμορφωμένη και διαχωρισμένη μερίδα, έτσι δεν χρειάζεται να μοιραστεί με κάποιον φαγητό από την ίδια κεντρική πιατέλα. Οι πρακτικές λοιπόν του διαχωρισμού και της ανάδειξης της αυτονομίας διαπερνούν και μέσα στα πλαίσια της παρέας διαχωρίζοντας το κάθε άτομο από τα λοιπά μέλη της παρέας αναδεικνύοντας έτσι την ατομικότητά του. Από όλη αυτή τη συμβολική διαδικασία δε θα μπορούσε να διαφεύγει ο τρόπος πληρωμής. Εφόσον ο καθένας έχει το πιάτο του και κάθε μέλος της παρέας έχει σαφή αυτονομία, τα έξοδα είναι και αυτά εξαρχής κατανομημένα. Ο πρόσφατος τρόπος πληρωμής που συνάντησα ήταν ο καθένας να πληρώνει το ποσό που αναγράφεται πάνω στη πρόσκληση(ατομική). Η τιμή αυτή αποτελεί την ελάχιστη κατά άτομο κατανάλωση με τα πιάτα που έχει κανονίσει, ο σύλλογος, να προσφέρονται. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια είναι φανερό πως προωθείται ο διαχωρισμός της παρέας από το περιβάλλον, του ατόμου από την παρέα και η έμφαση στην πυρηνική οικογένεια. Ο κάθε οικογενειάρχης πληρώνει για τα έξοδα της πυρηνικής του οικογένειας, η οποία εμφανίζεται ως αυτόνομη οικονομική κοινωνική ομάδα.

Η ανάλυση αυτή μπορεί να μας αναδείξει την μεγάλη συμβολική διαφορά που βρίσκουμε ανάμεσα στο πανηγύρι και την χοροεσπερίδα, δύο πρακτικές οι οποίες οργανώνονται για τον ίδιο σκοπό, την ένωση της κοινότητας. Οι πρακτικές οργάνωσης, συμποσιασμού και χορού, σε αντίθεση με το πανηγύρι, στη χοροεσπερίδα χρησιμοποιούνται για να διαμορφώσουν διαχωρισμό, αυτονομία και ίσως έως ένα βαθμό αντιπαλότητας. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια αντικρίζουμε την εκ διαμέτρου αντίθετη διαχείριση των πρακτικών αυτών από τους ίδιους ανθρώπους.

---

³⁰ βλ Πανόπουλος διδακτορική διατριβή (τα πανηγύρια στη Νάξο)

Οι μη τοπικοί τρόποι εορτασμού³¹ εκδηλώνονται και μέσα από άλλους συμβολικούς κώδικες όπως η μουσική. Οι σύλλογοι που διοργάνωναν χοροεσπερίδες σε κέντρα νυχτερινής διασκέδασης είχαν ως συγκρότημα την ορχήστρα του μαγαζιού. Μετά από χρόνια που ξεκίνησαν οι διοργανωτές να μισθώνουν αίθουσες έφερναν συγκροτήματα που παίζουν σε πανηγύρια στο νησί. Μπορούμε λοιπόν να διακρίνουμε μια διάθεση διαχείρισης του ευρωπαϊκού αυτού τρόπου διασκέδασης με όσο ο δυνατόν πλησιέστερη προσέγγιση στο ηχητικό κομμάτι του εορτασμού. Τα συγκροτήματα των νυχτερινών κέντρων έπαιζαν περισσότερο λαϊκά κομμάτια, λιγότερα νησιώτικα και ελάχιστα τον παραδοσιακό χορό, όπου οι περισσότεροι αναγνώριζαν ως ικαριώτικο το ικαριακό τραγούδι του Πάριου(η αγάπη μου στην Ικαριά). Είναι ένα τραγούδι όπου, αν και ρυθμικά γρηγορότερο από αυτό που παίζεται στο νησί, χορεύεται κανονικά και είναι ο ευρύτερα γνωστός ως ικαριώτικος. Οι ορχήστρες αυτές προσέφεραν μια αστικού τύπου νυχτερινή διασκέδαση την οποία οι ικαριώτες με την μίσθωση ντόπιων συγκροτημάτων προσπαθούν να διαχειριστούν.

Η επισημότητα που δίνεται στις χοροεσπερίδες είναι ένα άλλο σημείο αντίθεσης με τα πανηγύρια. «η λέξη χοροεσπερίδα, παρά τη διάφανη κυριολεκτική της σημασία, παραπέμπει σε κάποιου είδους μεγαλείο..³²». Η επισημότητα αυτή τονίζεται συνήθως με τους εναρκτήριους λόγους. Ο θεσμός του εναρκτήριου λόγου δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος στα πλαίσια της Ικαρίας. Τα πανηγύρια άλλωστε με βάση ότι έχουμε αναφέρει προβάλλουν μια συλλογικότητα, ομαδικότητα ενώ έρχεται σε αντίθεση η χοροεσπερίδα να αναδείξει την αυτονομία, το διαχωρισμό, την ιεραρχία. Τα εναρκτήρια αυτά τυπικά είναι που τονίζουν την ιεραρχία εκτός από την επισημότητα. Τονίζουν την ύπαρξη τάξης και εκφράζουν κοινωνικές διατάξεις μέσα στην κοινότητα των εορταστών μέσα από τις ευχαριστίες και τους χαιρετισμούς που περιλαμβάνουν αυτοί οι λόγοι για τους «επίσημους» προσκεκλημένους. Οι λόγοι αυτοί συνήθως αναφέρονται εν συνεχεία στους στόχους του συλλόγου, στα επιτεύγματα της περασμένης χρονιάς και στην συλλογικότητα των μελών η οποία θα βοηθήσει για άλλη μια χρονιά να επιτευχθούν οι στόχοι του συλλόγου. Το άτομο που

³¹ τους αποκαλώ μη τοπικούς εφόσον δεν ακολουθούν τους συμβολισμούς των πανηγυριών, που αποτελούν τον παλιό, τοπικό τρόπο διασκέδασης και διότι είναι μια παράδοση προερχόμενη από την Ευρώπη της εποχής του '50.

³² Jane Cowan η πολιτική του σώματος

εκφωνεί συνήθως το λόγο είναι, το ανώτερο άτομο σε αυτή την ιεραρχία που εκφράζεται, ο πρόεδρος του συλλόγου. Στο κλείσιμο κάθε λόγου δίνεται η λεκτική ώθηση για γλέντι και η ανακοίνωση του ανοίγματος αυτού του γλεντιού από κάποια χορευτική ομάδα. Χορευτές, συνήθως νεαρής ηλικίας, ντυμένοι με τοπικές στολές ανοίγουν το χορό. Οι χοροί που επιλέγουν να παρουσιάσουν είναι κατά πλειοψηφία ο ικαριώτικος, συρτό και μπάλο. Πρέπει να σημειώσω πως σύλλογοι οι οποίοι χρησιμοποιούν αυτή τη πρακτική στις χοροεσπερίδες δεν την ακολουθούν και στα πανηγύρια στο νησί. Σε αυτό το σημείο λοιπόν δηλώνεται χορογραφικά η ταυτότητα του συλλόγου, η διατήρηση των παραδόσεων(δηλώσεις οι οποίες δε χρειάζεται να γίνουν στην Ικαρία) και η ζωτικότητα του. Η παρουσίαση της χορευτικής ομάδας με τις στολές αποτελεί «μια αναντίρρητη σωματική απόδειξη ότι οι πολιτιστικοί, μορφωτικοί και λαογραφικοί στόχοι του συλλόγου εκπληρώνονται³³».

Τελειώνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά στο θέμα της χοροεσπερίδας οφείλω να αναφέρω την μοναδική περίπτωση οργάνωσης πανηγυριού εκτός πλαισίων της Ικαρίας. Το πανηγύρι αυτό οργανώνεται σε χώρο του δήμου Περάματος από το σύλλογο «ικαριωτών δήμου Περάματος και γύρω δήμων- ο Ίκαρος-». Όπως ανέφερα και προηγουμένως υπάρχει μεγάλο ποσοστό ικαριωτών στα πλαίσια του δήμου Περάματος και γι' αυτό το λόγο δημιουργήθηκε σύλλογος αναφερόμενος στις δύο αυτές περιοχές. Ο σύλλογος λοιπόν αυτός με τη βοήθεια του δήμου Περάματος (παραχωρώντας τους ανοιχτό χώρο) τα τελευταία τρία χρόνια διαχειρίζεται τα σύμβολα που έχουν θέσει οι χοροεσπερίδες και προσπαθεί να μεταφέρει τον παραδοσιακό τρόπο διασκέδασης και τα τοπικά σύμβολα που ελλοχεύουν στα γλέντια του νησιού μεταφέροντας το πανηγύρι μέσα στα όρια της Αθήνας. Αποτελεί ουσιαστικά μια άρνηση του ξενόφερτου θεσμού της χοροεσπερίδας και μια στροφή στα παραδοσιακά τοπικά σύμβολα. Οργανώνουν ένα πανηγύρι όσο το δυνατόν πιο κοντά στα πρότυπα του τοπικού πανηγυριού. Η πρακτική της οργάνωσης του πανηγυριού έρχεται πολύ πιο κοντά στο θεσμό της χοροεσπερίδας, οργανώνετε από τα μέλη του συλλόγου, ενώ οι πρακτικές της μουσικής, του χορού, του συμποσιασμού(προσφερόμενα εδέσματα, τρόπος σερβιρίσματος, κατανάλωσης, πληρωμής) και της τοποθέτησης των τραπεζιών και κατ'επέκταση των παρεών

---

³³ Jane Cowan Η πολιτική του σώματος

εναρμονίζεται με τους κώδικες των πρακτικών στα πανηγύρια που λαμβάνουν χώρα στο νησί. Δυστυχώς, ενώ το συγκεκριμένο πανηγύρι αποτελεί ένα λαμπρό πεδίο μελέτης και ανάδειξης θεμάτων όπως η διαχείριση της παράδοσης, η μεταφορά της σε νέα όρια και η κατασκευή της κοινότητας των γλεντιστών εκτός ορίων του νησιού, οι φοιτητικές μου υποχρεώσεις δεν μου έδωσαν την ευκαιρία να παρακολουθήσω κάποιο από κοντά, οτιδήποτε πληροφορίες έχω είναι από κάποιες συνεντεύξεις και δεν θα μπορέσω να δώσω περαιτέρω ανάλυση.

iii) Η ΙΚΑΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΠΕΡΑΜΑΤΟΣ

Ο δήμος Περάματος βρίσκεται στα νοτιοδυτικά προάστια της Αθήνας, πλησίον του Πειραιά. Είναι παραλιακή περιοχή, εκτείνεται στα αριστερά του Πειραιά και απέναντί του ακριβώς είναι το νησί της Σαλαμίνας. Στο δήμο αυτό κατέφυγαν πολλοί ικαριώτες όταν έφυγαν από την Ικαρία για να εγκατασταθούν στην πρωτεύουσα. Εκείνη την περίοδο οι περισσότεροι από τους ικαριώτες δεν είχαν κάποια σχέση με τη Αθήνα ή ακόμα δεν ήταν και κάτοχοι ακίνητης περιουσίας. Ήταν λοιπόν πολύ εύκολο ο ένας να παρασύρεται από τον άλλον. Ίσως με αυτό τον τρόπο να διαχειρίζονταν την ανασφάλεια της ξενιτιάς και το φόβο της πλήρους αποδέσμευσης από τον τόπο καταγωγής. Κάθε ένας παρέσυρε τους γνωστούς του να κατοικήσουν στο Πέραμα έχοντας και ως κίνητρο τις πολύ χαμηλές τιμές ή ακόμα και την εύκολη καταπάτηση οικοπέδων. Επέλεξαν να ζούν κοντά ώστε να ενισχύεται η αίσθηση της κοινότητας και αντίστοιχα οι δεσμοί της συνεργασίας και της αλληλοβοήθειας (όποιου είδους) που παρείχε αυτή³⁴. Άλλωστε δε πρέπει να παραβλέψουμε την αισθητική(μέσω των αισθήσεων) πρόσληψη του τοπίου, η εικόνα συντοπιτών και το ηχοτοπίο(ομιλίες με βάση την ικαριακή διάλεκτο) δημιουργούν

---

³⁴ παρόμοια συμπεριφορά αναφέρει η Χρυσανθοπούλου στη διδακτορική της διατριβή για τους καστελοριζιανούς που μετανάστευσαν στην Αυστραλία.

μια αίσθηση διατήρησης του δεσμού με τον τόπο καταγωγής παρά την χωροταξική απομάκρυνση. Έτσι λοιπόν φτάνουμε έως και σήμερα όπου οι ικαριώτες αποτελούν σχεδόν το 10% των κατοίκων του Περάματος με αποτέλεσμα να υπάρχει μια έντονη ρητορεία περί της κοινότητας των ικαριωτών σε αυτό το δήμο. Ο σύλλογος στον οποίο αναφερθήκαμε και προηγουμένως, σύλλογος ικαριωτών δήμου Περάματος και γύρω δήμων «ο Ίκαρος» αποτελεί ένα συνοθύλευμα του πληθυσμού που κατοικεί στα πλαίσια αυτού του δήμου. Υπάρχει επίσης η συνοικία τα «ικαριώτικα» που έχει ιδρυθεί από ικαριώτες στη πόλη του Περάματος.

Οι ικαριώτες χρησιμοποιούν διαφόρων ειδών πρακτικές για να διαμορφώσουν την ξεχωριστή κοινότητα τους μέσα στα πλαίσια της μόνιμης κατοικίας τους. Ιδρύουν συλλόγους, δημιουργούν στέκια, προβάλλουν με έντονο τρόπο την ταυτότητά τους δίνοντας αντίστοιχες ονομασίες στα καταστήματά τους(βλ εικόνα A2, A3), οργανώνουν πανηγύρια στο τόπο κατοικίας τους, προβαίνουν σε αδελφοποίηση των δύο δήμων, με αποτέλεσμα η παρουσία τους όχι απλά να γίνεται φανερή αλλά σε σημείο να είναι αδύνατη ή μη παρατήρηση της. Στο παρών υποκεφάλαιο θα ασχοληθώ με την παρουσίαση και ανάλυση αυτών ακριβώς των πρακτικών αναφερόμενη σε καταστάσεις που συνάντησα μέσα από την έρευνά μου καθώς όμως και μέσα από τα δικά μου βιώματα εφόσον ενώ κατάγομαι από την Ικαρία μεγάλωσα μέσα στο Πέραμα. Από πολύ μικρή βίωνα αυτή ακριβώς τη διαδικασία δημιουργίας κοινότητας.

Τις πρώτες δεκαετίες της διαμόρφωσης της κοινότητας αυτής δεν είχαν δραστηριοποιηθεί οι πρακτικές που χρησιμοποιούν τα τελευταία χρόνια οι ικαριώτες. Οι πρακτικές που χρησιμοποιούνταν τότε προέρχονταν περισσότερο από τη ζωή τους στο νησί. Οι σημερινές αντίστοιχα είναι πιο προσαρμοσμένες στον αστικό τρόπο ζωής παρά σε εκείνον του νησιού, της επαρχίας. Οι πρακτικές που χρησιμοποιούσαν τότε είχαν ως κύρια αναφορά τη γειτονιά, τις συγκεντρώσεις στα σπίτια, τις ονομαστικές γιορτές και πλέον έχουν μυθοποιηθεί, διατηρούνται ως ακέραιες εκφράσεις της κοινότητας και ως ένα βαθμό θέτονται στην κατηγορία των αναμνήσεων που επιβεβαιώνουν την τοπική ταυτότητα³⁵.

---

³⁵ Βλ Β.Χρυσανθοπούλου The construction of ethnic identity among the Castellorizian Greeks of Perth, Australia

Τα σύμβολα για την ανάδειξη της τοπικότητας όπως ανέφερα και προηγουμένως έχουν πιο αστικοποιημένη μορφή. Ο σύλλογος είναι δημιούργημα της επόμενης φάσης της μετανάστευσης. Οι ικαριώτες πρώτα έφτασαν, εγκαταστάθηκαν κατά ομάδες, άρχισαν να προσαρμόζονται και αφού είχαν λύσει τα βασικά τους προβλήματα(δουλειά, στέγη κ.α.) ενδιαφέρθηκαν για την ίδρυση συλλόγων ομαδοποίησης τους. Ο σύλλογος Ίκαρος ιδρύθηκε το 1972 υπό τη μορφή εξωραϊστικού συλλόγου χωρίς κάποια περαιτέρω αναφορά στους ικαριώτες όπως έχει η σημερινή του ονομασία. «Εξωραϊστικός-εκπολιτιστικός σύλλογος Περάματος ο Ίκαρος» ήταν η ονομασία του συλλόγου κατά την ίδρυσή του το 1972. Ως κύρια ασχολία του αποτελούσε ο εξωραϊσμός του Δήμου Περάματος και κυρίως των περιοχών εκτός σχεδίου πόλεως, δεν είχε κάποια σαφή αναφορά στους ικαριώτες ενώ υπήρχαν και άτομα καταγόμενα από άλλες περιοχές, παρ'όλο που θεωρείτο ικαριακός σύλλογος. Το «παράδοξο» όμως είναι πως ένας τέτοιος σύλλογος με όχι ιδιαίτερα οροθετημένη-σαφή ταυτότητα έπαιρνε μέρος σε παρελάσεις με σημαία της Ικαρίας. Η σημαία αυτή υπήρχε από την απελευθέρωση της Ικαρίας από τους Τούρκους. Η Ικαρία απελευθερώθηκε μετά από την υπόλοιπη Ελλάδα, το 1912, και για κάποιο διάστημα ζούσε ως ελεύθερο κράτος. Είχε το δικό της σύνταγμα, τη δική της σημαία(βλ. εικόνα Α8), αυτή τη σημαία χρησιμοποιούν οι ικαριώτες σε κάτι τέτοιες εορτές. Για να επανέλθουμε, φαινόταν λοιπόν ο σύλλογος ως θεσμοθετημένο επίσημο όργανο με σαφή ταυτότητα και ιδιότητα. Το σύμβολο της σημαίας δίνει αυτό το επίσημο ύφος στον φορέα και του αποδίδει πλήρως διαχωρισμένη και αναγνωρίσιμη-αναγνωρισμένη ταυτότητα. Η σημαία αποτελεί σύμβολο εθνικής ταυτότητας και αποτελεί τον πλέον διαχωριστικό θεσμό. Στο παράδειγμα της παρέλασης που παραθέσαμε αντικρίζουμε μέσα σε εθνικά πλαίσια διαχωρισμό ταυτοτήτων με επίσημη απόδειξη. Η αναφορά ταυτότητας περνάει από εθνικό επίπεδο σε τοπικό για να αναδείξει τη διαφορετικότητα των συγκεκριμένων ατόμων από το σύνολο. Ίσως αυτή η πρακτική της παρέλασης να αποτελεί την πιο επίσημα κραυγαλέα ένδειξη και απόδειξη της τοπικής ταυτότητας που συνάντησα μέσα από την έρευνα που διεξήγαγα (βλ. εικόνα Α9).

Ο σύλλογος Ίκαρος έμεινε ανενεργός για ένα μεγάλο διάστημα όπου οι μόνες συνεδριάσεις που πραγματοποιούνταν ήταν με σκοπό την εκλογή νέου Δ.Σ. . Το 2001

διενεργήθηκε η πρώτη αποφασιστική συνεδρίαση για αλλαγή καταστατικού, Δ.Σ., καθώς και της ίδιας της ονομασίας του συλλόγου. Η νέα του ονομασία έχει αναφερθεί παραπάνω και έχει σαφή αναφορά για την τοπική ταυτότητα και τον τόπο κατοικίας των μελών του. Ο σύλλογος Ίκαρος υπό τη νέα αυτή διοίκηση προέβη σε ενέργειες οι οποίες αφορούν αποκλειστικά την διατήρηση και την ενίσχυση της κοινότητας των ικαριωτών του Περάματος. Διενεργεί ένα σύνολο από πρακτικές οι οποίες συναντώνται σε όλους τους συλλόγους ανεξαιρέτως όπως χοροί, κοπή πρωτοχρονιάτικης πίττας (βλ εικόνα Α7), αποκριάτικα πάρτι καθώς επίσης και το πρωτοεμφανιζόμενο πανηγύρι του Ιουνίου(όπου αναφέρθηκε πρωτύτερα) και η αδελφοποίηση των δύο δήμων.

Το θέμα του πανηγυριού που γίνεται στο δήμο Περάματος το αναφέραμε και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο. Δεν είχα τη δυνατότητα να το ερευνήσω και έτσι δεν μπορώ να επεκταθώ παραπάνω πέρα από την υπόθεση που εξέφρασα και προηγουμένως πως αποτελεί μέσο διαχείρισης των ξενόφερτων τρόπων εορτασμού και προσπάθεια στροφής προς την παράδοση. Αυτό που πρέπει να αναφέρω είναι πως το πανηγύρι αυτό αποτελεί κέντρο συσπείρωσης όχι μόνο των ικαριωτών που βρίσκονται στο Πέραμα ή στους γύρω δήμους αλλά των ικαριωτών όλης της Αθήνας. Μαζεύονται από όλες τις περιοχές και θα έλεγε κανείς πως μοιάζει με πρόλογο των πανηγυριών που γίνονται στο νησί, αν λάβει κανείς υπόψιν του και την περίοδο που επιλέγεται για να γίνει, αρχές Ιουνίου.

α) Αδελφοποίηση

Η αδελφοποίηση μεταξύ των δήμων του Περάματος και του Ευδήλου πραγματοποιήθηκε το 1999. Οι δύο δήμαρχοι οι οποίοι επιμελήθηκαν της αδελφοποίησης αυτής ήταν ο Πατσιλινάκος (δήμαρχος Περάματος) και ο Σταμούλος (δήμαρχος Ευδήλου). Ψάχνοντας τα καταστατικά του δήμου Περάματος είδα πως οι αδελφοποιήσεις που είχαν διεξαχθεί μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν με πόλεις του εξωτερικού μέσω προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής ένωσης (Μόλα-Ιταλία , Λεμεσός-Κύπρος). Ήταν η πρώτη φορά που διεξαγόταν αδελφοποίηση δήμων της ίδιας χώρας. Άλλωστε ο θεσμός της αδελφοποίησης γενικότερα συναντάται ανάμεσα σε δήμους διαφορετικών χωρών. Σημαίνοντα ρόλο σε αυτή την αδελφοποίηση έπαιξαν τα μέλη

του δημοτικού συμβουλίου τα οποία κατάγονταν από την Ικαρία καθώς και οι πολιτικές οδοί των δύο δήμων.

Οι σκοποί που εκφράστηκαν και μέσω καταστατικών της αδελφοποίησης ήταν οι εξής: Η ανταλλαγή εμπειριών που αφορούν την οργάνωση υπηρεσιών των δήμων, η αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων των κατοίκων όπως ανεργία, ποιότητα ζωής, η διεξαγωγή από κοινού κοινωνικών, πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων και ό,τι αφορά την σχέση της τοπικής αυτοδιοίκησης με τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών στους πολίτες. Οι παραπάνω σκοποί αποτελούν γενικόλογα σχήματα τα οποία μέχρι κάποιο σημείο μεταφέρθηκαν στην πράξη. Πράγματι βέβαια πρέπει να αναφέρω πως έγιναν αρκετές δραστηριότητες από κοινού όπως πολιτιστικές εκδηλώσεις καθώς και συμβουλευτικές συγκεντρώσεις για τις διοικητικές λειτουργίες ενός δήμου εφόσον ο δήμος του Ευδήλου ήταν νεοσύστατος.

Οι λόγοι οι οποίοι οδήγησαν σε αυτή την αδελφοποίηση βρίσκονται πιο πολύ πίσω από καθετί που λέγεται ή γράφεται μέσα στα οποία καταστατικά έχουν κρατηθεί. Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί ενώ υπάρχουν και άλλες μειονοτικές ομάδες καταγωγής με δραστηριότητες ίδιου βεληνεκούς με αυτές των ικαριωτών, όπως οι πόντιοι και οι κρητικοί, επελέγη μόνο ο δήμος του Ευδήλου από την Ικαρία. Η απάντηση μπορεί να δοθεί μέσα από τους ουσιαστικούς λόγους αυτής της αδελφοποίησης. Την εποχή εκείνη υπήρχαν πολλοί ικαριώτες οι οποίοι στήριζαν τον τότε δήμαρχο και οι οποίοι ήταν αργότερα στο Δ.Σ.. Οι πολιτικές πεποιθήσεις αυτών των μελών, του δημάρχου του Περάματος καθώς και του δημάρχου του Ευδήλου ερχόντουσαν σε απόλυτη συμφωνία. Οι δύο δήμαρχοι εξελέγησαν με τα ψηφοδέλτια του Κ.Κ.Ε., άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε πως η Ικαρία έχει από πολύ παλιά την ονομασία του «κόκκινου βράχου», μεγάλο ποσοστό των κατοίκων της είχαν αριστερές πεποιθήσεις. Οι πολιτικοί οδοί που ακολουθούσαν οι δύο δήμοι ήταν κοινοί λοιπόν. Όσο αφορά την επιλογή του συγκεκριμένου δήμου της Ικαρίας οφειλόταν στο ότι τα άτομα αυτά που αναφέραμε ως ενισχυτικούς παράγοντες, ικαριώτες στο Δ.Σ. του Περάματος, κατάγονταν από εκείνες τις περιοχές της Ικαρίας. Η επιρροή λοιπόν που άσκησαν τα άτομα του Δ.Σ. ήταν καταλυτική.

Ο απώτερος σκοπός αλλά και οι βλέψεις που υπήρχαν για αυτή τη κίνηση εντυπώνεται πολύ ωραία στην έκφραση ενός από τα μέλη του τότε Δ.Σ., «μέσω της

αδελφοποίησης ενισχυόταν το ικαριακό στοιχείο τουλάχιστον συναισθηματικά». Η αδελφοποίηση με αυτό τον τρόπο επιβεβαίωνε, αναδείκνυε και ταυτόχρονα επισημοποιούσε την παρουσία των ικαριωτών στο Πέραμα. Μέσω αυτού του συμβολικού θεσμού προωθείται μια ιδέα ομοιότητας, ένωσης και η δημιουργία «αδελφικών» άρα κοντινών δεσμών ανάμεσα στους δύο αυτούς δήμους. Αποτελούσε άλλη μια επίσημη επικύρωση της υπερίσχυσης των ικαριωτών και του πολιτισμού τους μέσα στα πλαίσια του δήμου Περάματος. Άλλωστε άλλος ένας στόχος ήταν όπως ειπώθηκε η περαιτέρω διάδοση και ενίσχυση του ικαριακού πολιτισμού. Φορέας αυτής της ιδέας έγιναν οι διάφορες εκδηλώσεις οι οποίες άρχισαν να περιστρέφονται γύρω από ικαριακά θέματα. Έγιναν κάποιοι χοροί στους οποίους συμμετείχαν χορευτικές ομάδες από την Ικαρία, θεατρικά διατυπωμένα με την ικαριακή διάλεκτο, προβολή ταινίας ικαριώτη σκηνοθέτη με θέμα την Ικαρία κατά τη διάρκεια της χούντας. Η αδελφοποίηση των δύο δήμων αποτελούσε λοιπόν ένα θεσμό ο οποίος δίνει την αίσθηση της οικειότητας, της συγγένειας των δύο δήμων και την πολιτική, πολιτισμική, πολιτιστική προσέγγιση τους, άρα ο δήμος Περάματος παίρνει την όψη ενός κοντινού συγγενή της Ικαρίας. Έτσι λοιπόν οι ικαριώτες έχουν την «συναισθηματική ψευδαίσθηση» ότι βρίσκονται αν όχι μέσα στα πλαίσια της Ικαρίας αλλά σε ότι πιο κοντινό της υπάρχει.

β) χώροι συνάθροισης (στέκια ικαριωτών)

Όπως θα περίμενε κανείς υπάρχουν κάποιοι χώροι συγκέντρωσης ικαριωτών και δεν αναφέρομαι βέβαια σε θεσμοθετημένους χώρους συλλόγων και ό,τι παρεμφερές. Μιλώ για χώρους καταστημάτων οι οποίοι μέσα από την καθημερινότητα χαρακτηρίστηκαν στέκια ικαριωτών. Πράγματι μπορούμε να βρούμε μαγαζιά διαφορετικών ειδών που αποτελούν πόλο έλξης ικαριωτών όπως η ταβέρνα «Στροφή» στο τέρμα Περάματος καθώς και ένα μπαράκι το λάθος το οποίο έχει αλλάξει πλέον ιδιοκτήτη και όνομα.. Οι ιδιοκτήτες αυτών των μαγαζιών συνήθως είναι ικαριώτες. Σε αυτό λοιπόν το σημείο ανοίγονται δύο υποθέσεις. Η πρώτη υπόθεση αφορά την υποστήριξη και την αλληλοβοήθεια που υπαγορεύει η κοινότητα που έχουν διαμορφώσει οι ικαριώτες μέσα στο Πέραμα και η δεύτερη αναφέρεται

στην επιλογή καταστήματος διασκέδασης με βάση την ανάγκη συναναστροφής και συνύπαρξης με άλλους ικαριώτες. Αυτά τα δύο θέματα βέβαια δεν είναι αναγκαίο να είναι αλληλοαποκλειόμενα και να μπαίνουμε στο δίλημμα της επιλογής. Αποτελούν δύο υποθέσεις οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν συνδυαστικά.

Η κοινότητα η οποία έχουν φτιάξει οι ικαριώτες μέσα στο δήμο του Περάματος για να λειτουργήσει και να διατηρηθεί χρειάζεται διαμορφωμένους δεσμούς οι οποίοι με τη σειρά τους προϋποθέτουν αλληλοϋποστήριξη, βοήθεια και ομόνοια. Υπήρχαν ικαριώτες οι οποίοι αρνήθηκαν πως η πρακτική της αλληλοϋποστήριξης λειτουργεί στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινότητας των ικαριωτών. Ανέφεραν συγκεκριμένα πως τέτοιου είδους πρακτική λειτουργεί περισσότερο σε στενότερο κύκλο, αυτό των γνωστών, φίλων και συγγενών ικαριωτών. Άξια αναφοράς ήταν η έκφραση ικαριώτη «οι ικαριώτες δεν θέλουν να βλέπουν τον άλλον να προκόβει». Μέσα από όλα αυτά η πηγή αυτής της κατάστασης δεν γίνεται απόλυτα ξεκάθαρη αλλά το γεγονός παραμένει.

Ανέφερα προηγουμένως δύο καταστήματα τα οποία βρίσκονται στο Πέραμα και αποτελούν πόλο συσπείρωσης ικαριωτών. Η στροφή, ψαροταβέρνα, αποτελεί ένα από τα μαγαζιά που όταν το επισκέπτεσαι δεν υπάρχει περίπτωση να μη βρεις τουλάχιστον μια παρέα από ικαριώτες ή κάποια μεμονωμένα άτομα. Ο ιδιοκτήτης του είναι από την Ικαρία και πλέον ιδιαίτερα γνωστός στους ικαριώτες του Περάματος. Μετά την ανακαίνιση του μαγαζιού και την επέκταση του χώρου του φιλοξενούνται κάθε βράδυ μικρά συγκροτήματα των τριών ή τεσσάρων ατόμων και παίζουν μουσική. Τα περισσότερα από αυτά τα άτομα είναι από την Ικαρία και συχνά δημιουργούν στο μαγαζί, σε συνεργασία με τους πελάτες, ένα κλίμα που τείνει πολύ προς το ικαριώτικο στοιχείο. Συχνά πυκνά ακούγεται το ικαριώτικο και αντικρίζεις άτομα να χορεύουν στο ρυθμό του.

Άλλος ένας χώρος που τυγχάνει παρόμοιας διαχείρισης είναι ένα μπαράκι πολύ κοντά στην ταβέρνα που προαναφέραμε και ονομαζόταν το λάθος. Όταν ήταν υπό την κατοχή ικαριώτη ήταν το κατεξοχήν μέρος συνάθροισης ικαριωτών κυρίως νέων και με σαφή στροφή προς τη ροκ σκηνή. Από τη στιγμή που ανέλαβαν άλλοι ιδιοκτήτες το στέκι αυτό άρχισε να χάνει την προηγούμενη του ταυτότητα και ο κόσμος ξεκίνησε να μην μαζεύεται με την ίδια συχνότητα, ώσπου τώρα, πέντε χρόνια

μετά δεν βρίσκεις συχνά ικαριώτη εκτός από τις ημέρες όπου dj είναι ένα παιδί από την Ικαρία και μαζεύονται μερικοί φίλοι του. Η δικαιολογία που ακούγεται συχνά είναι για αλλαγή της μουσικής, της διακόσμησης και « ε παλιά πήγαινες έβλεπες και γνωστούς και περνούσες μια χαρά, τώρα ποιόν θα δεις άμα πάς». Ίσως τελικά αν και δίνεται ως τελευταίο η συνάντηση με γνωστούς είναι από τους κύριους και καθοριστικότερους λόγους.

iv) ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Αναφέραμε τις διάφορες πρακτικές στις οποίες στρέφονται οι ικαριώτες για να ζωντανέψουν, για να αναδείξουν και για να κατοχυρώσουν την τοπική τους ταυτότητα. Μέχρι στιγμής όμως δεν έχουμε αναφερθεί καθόλου στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχουν και προβάλλοντας τα γίνεται συντοχρόνως αναγνωρίσιμη η ταυτότητά τους. Οι ικαριώτες όπως και κάθε φυλή, ομάδα έχει κάποια ιδιαίτερα γνωρίσματα τα οποία χρησιμοποιούνται για τον διαχωρισμό τους από τους υπόλοιπους. Τα γλωσσικά ιδιώματα είναι το πιο σύνηθες χαρακτηριστικό αναγνώρισης. Στην περίπτωση λοιπόν που εξετάζουμε πέρα από τα γλωσσικά ιδιώματα της ικαριακής διαλέκτου οι ικαριώτες παρουσιάζουν ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους την ρητορεία του χρόνου, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο προσλαμβάνουν το χρόνο και τον τρόπο που δρουν(ως επακόλουθο) μέσα σε αυτόν.

Τα γλωσσικά ιδιώματα εκφράζονται μέσα στον καθημερινό λόγο. Είναι κατάλοιπο των παλιών από τη ζωή στο νησί και επιρροή στην ομιλία των νεότερων από τη συναναστροφή τους με άτομα που προέρχονται από αυτό τον τόπο. Άλλωστε δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις παιδιών τα οποία, λόγω του κοινωνικού κύκλου των γονέων τους, μέχρι να πάνε σχολείο συναναστρέφονται μόνο με ικαριώτες. Τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας μιλάνε αβίαστα την ικαριακή διάλεκτο και αυτό τους κάνει να ξεχωρίζουν αμέσως μέσα στο πολυπολιτισμικό πλαίσιο της Αθήνας. Υπάρχουν ιδιαίτερες λέξεις, που άτομα τα οποία δεν κατάγονται από το νησί δεν γνωρίζουν,

καθώς και ένα ειδικό μέτρο πάνω στο οποίο φτιάχνουν τις προτάσεις τους. Ο λόγος τους εκπέμπει μία μουσικότητα ακολουθώντας ένα συγκεκριμένο ρυθμό και γίνεται αμέσως αναγνωρίσιμος, είναι αρκετά τα παραδείγματα που μου περιέγραψαν ότι γνωρίστηκαν με κάποιον συντοπίτη τους επειδή των άκουσαν να μιλάει και αναγνώρισαν την ομιλία. Ταυτόχρονα οι νέοι έχουν υιοθετήσει πολλές από τις ικαριακές λέξεις και τις αναφέρουν μέσα στην καθημερινή τους ομιλία ενώ κανένα άλλο στοιχείο δεν θυμίζει την ικαριακή διάλεκτο. Άλλοι πάλι χρησιμοποιούν και το μέτρο της ομιλίας συνδυασμένο βέβαια με την ομιλία που χρησιμοποιούν στην Αθήνα ή συχνά μιμούνται την διάλεκτο αυτή μέσα σε συζητήσεις με φιλικά πρόσωπα και κυρίως καταγόμενα από την Ικαρία. Η ομιλία λοιπόν αποτελεί έναν από τους βασικότερους τρόπους ανάδειξης, απόδειξης και προβολής της τοπικής ταυτότητας.

Ένα άλλο ισχυρό ιδίωμα της ταυτότητας των ικαριωτών είναι η ρητορεία που έχουν αναπτύξει πάνω στο θέμα του χρόνου. Είναι ένα θέμα το οποίο αναφέρεται συχνά σε σύνδεση με την ταυτότητα των ικαριωτών. Η αίσθηση του χρόνου, ο ρυθμός με τον οποίο κινούνται μέσα σε αυτόν είναι ένα σαφώς αξιοσημείωτο θέμα. Για να εισαχθούμε σωστά στο θέμα πρέπει να αναφέρω την κατάσταση η οποία κυριαρχεί μέσα στα πλαίσια της Ικαρίας. Οι ώρες λειτουργίας των καταστημάτων ξεφεύγουν από τα συνηθισμένα ωράρια και η εξυπηρέτηση θα χαρακτηριζόταν αρκετά χαλαρή. Τα ωράρια δεν υπακούουν σε αυτά που έχουν θεσμοθετηθεί στην Αθήνα ή σε οποιαδήποτε άλλη πόλη. Για να γίνει σαφές αυτό που θέλω να πω πρέπει να αναφέρω το παράδειγμα του Χρηστού Ραχών (χωριό της Ικαρίας) όπου κατά τη διάρκεια της νύχτας (00:00-04:00) μέσα στη πλατεία παραμένουν ανοιχτά τα μπαράκια, τα mini market, το ζαχαροπλαστείο, το καφενείο, το κατάστημα ρούχων και το εφημεριδοπωλείο. Αυτός ο τρόπος λειτουργίας αποτελεί μια πρακτική στην οποία οι κάτοικοι επιδίδονται όχι μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες. Κάποτε μέσα σε κάποια συζήτηση με ενημέρωσαν πως αυτή η πρακτική κρατάει από πολύ παλιά και πως γινόταν λόγω του ότι όλοι είχαν δουλείες στα χωράφια ολόκληρη την ημέρα και έτσι έμενε το βράδυ για διασκέδαση, ψώνια και για δουλεία για τους κατόχους των καταστημάτων. Όσο για την εξυπηρέτηση την οποία ανέφερα και παραπάνω θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αργή, καθυστερημένη και συχνά μη επαγγελματική.

Είναι συχνό το φαινόμενο της καθυστέρησης αν και τα τελευταία χρόνια με το άνοιγμα πολλών καινούριων επιχειρήσεων αυτό το στοιχείο άρχισε να εξαλείφεται.

Μιλήσαμε για δύο ιδιώματα του τοπικού ανήκειν³⁶ τα οποία προβάλλονται πλέον πολύ συχνά και μετατρέπονται σε διαφημιστικά σποτ για την προσέλκυση τουρισμού. Διαβάζοντας διαφημιστικά φυλλάδια, άρθρα για την Ικαρία ο τρόπος λειτουργίας των ικαριωτών μέσα στο χρόνο τονίζεται ως ισχυρός λόγος επίσκεψης του νησιού και τρόπος διαφυγής από τα συνηθισμένα και την κούραση που αυτά προκαλούν.

Πέρα όμως από αυτή την πλευρά των ιδιαίτερων αυτών χαρακτηριστικών πρέπει να σημειώσουμε την χρήση που επιδέχονται αυτά από τους ικαριώτες. Αποτελούν ιδιώματα της τοπικής τους ταυτότητας και αυτό σημαίνει πως μέσω αυτών επιβεβαιώνεται και δεικνύεται η ταυτότητά τους. Η καθυστέρηση, η χαλαρότητα είναι ιδιώματα τα οποία τους δίνουν την θέση τους μέσα στην κοινότητα των ικαριωτών, σηματοδοτούν τη διαφορετικότητά. Αποτελούν τελικά αναπόσπαστα κομμάτια της ταυτότητάς τους. Υπάρχουν πολλές εκφράσεις που δηλώνουν αυτές ακριβώς τις πρακτικές όπως «από την Ικαρία είναι πώς να μην αργεί», «πάλι άργησες, ικαριώτης έγινες και εσύ». Τελειώνοντας αυτή την αναφορά θα ήθελα να δώσω ένα παράδειγμα δηλωτικό των προαναφερθέντων. Μια ομάδα χορού έδωσε ραντεβού στα γραφεία του συλλόγου στον οποίο ανήκε λέγοντας στα μέλη της ότι η ώρα του ραντεβού είναι στις 19:00. Ένα από τα μέλη έφτασε εκεί ακριβώς στην ώρα του ραντεβού, περίμενε αρκετά ώσπου στις 20:00 κατέφθασε ο πρόεδρος ο οποίος της απάντησε σε ερώτηση της για την αργοπορία πως το ραντεβού ήταν πράγματι για τις 20:00 αλλά είπε μία ώρα ενωρίτερα για να είναι όλοι στη ώρα τους.

---

³⁶ Jane Cowan «ιδιώματα του ανήκειν»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Το θέμα που διαπραγματεύεται αυτό το κεφάλαιο είναι ένα λίγο διαφορετικό, σε σχέση με τα υπόλοιπα σύμβολα που έχουν αναλυθεί μέχρι στιγμής, μέσο προβολής της τοπικής ταυτότητας ενός ατόμου. Θα προσπαθήσω να δείξω τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα διαχειρίζονται ό,τι νέο τους προσφέρει η τεχνολογία για να προβάλλουν την ταυτότητά τους. Πόσο μπορεί δηλαδή η τεχνολογία να υπηρετήσει τους σκοπούς προβολής του ατόμου και κυρίως σε ένα θέμα όπως αυτό που εξετάζουμε.

Συγκεκριμενοποιώντας το θέμα του κεφαλαίου είναι εάν ένα σύμβολο όπως τα ring tones –ο ήχος που χτυπάει ένα κινητό τηλέφωνο- θα μπορούσε να αποτελεί έκφραση της τοπικής ταυτότητας ενός ατόμου. Εάν δηλαδή ο ήχος του κινητού μπορεί να λειτουργήσει και ως σύμβολο εντοπιότητας. Θα αναφερθώ βεβαίως στο συγκεκριμένο παράδειγμα της ικαριακής ταυτότητας, εξετάζοντας το ring tone του ικαριώτικου χορού. Το ring tone αυτό δημιουργήθηκε με βάση τον τοπικό χορό του νησιού και ακούγεται με πολύ μεγάλη συχνότητα είτε μέσα στα πλαίσια του νησιού είτε στα κινητά ατόμων που κατάγονται από το νησί.

Τα υποκείμενα διαχειρίζονται την ταυτότητά τους διαρκώς και μέσα σε διάφορα κοινωνικά συμφραζόμενα. Η κατασκευή, ανακατασκευή, διαχείριση της τοπικής ταυτότητας του ατόμου γίνεται μέσα σε διάφορες επιτελεστικές πρακτικές οι οποίες μερικές φορές έχουν στόχο την προβολή της παράδοσης. Σ' αυτή ακριβώς την υπόθεση βασίζεται η σύνδεση, που επιχειρώ να αναδείξω, μεταξύ ring tone ενός παραδοσιακού χορού και της τοπικής ταυτότητας του ατόμου που το χρησιμοποιεί.

Προτού αναφερθούμε όμως στη χρήση αυτού του συμβόλου, στο συμβολικό ρόλο που μπορεί να παίζει, στα άτομα που το χρησιμοποιούν και στις σχέσεις που

αυτό διαμορφώνει πρέπει να γίνει μια παρουσίαση του. Μια αναφορά στο σύμβολο για το οποίο θα γίνει λόγος στο παρών κεφάλαιο.

ΜΟΥΣΙΚΗ, ΣΗΜΑ, ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ Ή ΣΥΜΒΟΛΟ:

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΕΛΙΚΑ ΤΑ RING TONES:

Η προβολή της τοπικής ταυτότητας μπορεί να είναι λεκτική ή μη. Συνήθης τρόπος αναφοράς είναι μέσω συμβόλων. Το κάθε άτομο ανάλογα με τις συνθήκες, τα μέσα που διαθέτει μπορεί να χρησιμοποιήσει διάφορα σύμβολα για να αναδείξει την τοπική του ταυτότητα. Ως τέτοιο σύμβολο λαμβάνω και το ring tone. Αυτό βέβαια δεν πρέπει να παρερμηνευθεί και να ειδωθεί στα στενά μόνο πλαίσια του συμβολισμού της τοπικής ταυτότητας. Κάθε ring tone αποτελεί ένα σύμβολο και μέσα από αυτό το κάθε άτομο αναδεικνύει και προβάλλει πτυχές του εαυτού του, τον κατατάσσει σε ομάδες και τον διαχωρίζει από άλλες.

Τα ring tones δεν είναι τυχαία επιλεγόμενοι ήχοι όπως πολύ συχνά αναφέρουν διάφοροι χρήστες. Οι ήχοι αυτοί επιλέγονται από τον κάτοχο τους με βάση κάποια κριτήρια και κίνητρα τα οποία πολύ συχνά δεν γίνονται κατανοητά ακόμα και από τον ίδιο. Ο χρήστης ενός κινητού με βάση τα σημερινά δεδομένα έχει να διαλέξει τον ήχο του κινητού του μέσα από μια ποικιλία ήχων. Έχουν αναπτυχθεί πολλοί μηχανισμοί για την κίνηση των ring tones στην αγορά. Υπάρχουν οι εταιρίες παραγωγής, προώθησης, διαφημιστικά έντυπα. Το internet είναι ένας από τους καταλληλότερους χώρους για την διακίνηση των ring tones. Οι χρήστες μπαίνουν στο internet και κατεβάζουν κάθε ήχο της επιλογής τους. Το να κατεβάσεις έναν ήχο στο κινητό σου από το internet συνήθως δεν κοστίζει, αυτό όμως εξαρτάται από το site που θα μπει ο κάθε χρήστης. Υπάρχουν site τα οποία χρεώνουν για τον κάθε ήχο, είτε στο κινητό που θα σταλεί αυτός, είτε σε κάποια πιστωτική κάρτα του χρήστη. Από την άλλη υπάρχουν πάρα πολλές εταιρίες με ήχους κινητών, λογότυπα, εικονομηνύματα οι οποίες σου στέλνουν ό,τι ζητήσεις απευθείας στο κινητό σου. Η χρέωση για το SMS που στείλει ο χρήστης για να

παραγγελλει ring tone, λογότυπο, εικονομήνυμα συνήθως είναι πολλαπλάσια ενός απλού SMS. Ένα SMS προς μία τέτοια εταιρία κοστίζει σχεδόν ένα ευρώ χωρίς το Φ.Π.Α. ενώ ένα απλό SMS κοστίζει 0,08 ευρώ. Ένας άλλος τρόπος παραγγελίας ήχων είναι μέσω σταθερού τηλεφώνου καλώντας σε κάποιο «090...». Μπορούμε λοιπόν να καταλάβουμε τα υπερμεγέθη οικονομικά συμφέροντα πολλών και διαφορετικών μεταξύ τους εταιριών που βασίζονται πάνω στην διακίνηση των ring tones. Πάνω σε αυτά ακριβώς τα συμφέροντα στηρίζεται η σημερινή εικόνα των ring tones.

Οι εταιρίες αυτές παρουσιάζουν τα προϊόντα τους ως ένα είδος μουσικής, υιοθετούν πρακτικές που μέχρι στιγμής χρησιμοποιούσαν μόνο οι δισκογραφικές εταιρίες. Ένα συνηθισμένο παράδειγμα είναι τα TOP 10 των ring tones. Ο ήχος ενός κινητού στο μυαλό ενός χρήστη είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα απλό σήμα. Σε αυτό ακριβώς το σημείο καταλήγουμε και πάλι στο συμπέρασμα που ανέφερα προηγουμένως. Οι ήχοι με τους οποίους χτυπούν τα κινητά μας τηλέφωνα δεν επιλέγονται τυχαία. Η επιλογή ήχου που κάνει ένας χρήστης κινητού μπορεί να μας υποδείξει πολλά στοιχεία της ταυτότητας του³⁷.

Στόχος χρήσης ενός ring tone είναι για να ξεχωρίζει ο χρήστης του κινητού τον «προσωπικό» του ήχο και να καταλαβαίνει πως χτυπάει το δικό του κινητό. Οι εταιρίες από την άλλη μεριά προβάλλουν συνήθως στις διαφημίσεις ως βασικό κίνητρο επιλογής ring tone αυτή τη διαφορά από το πλήθος-τη μάζα. Συνηθισμένη έκφραση είναι: «θέλετε να κάνετε το κινητό σας να ξεχωρίζει;»Εδώ λοιπόν μιλάμε για κάτι τελείως διαφορετικό από την πρακτική πλευρά του ζητήματος. Η επιθυμία ενός χρήστη να ξεχωρίζει το κινητό του, παραπέμπει στην επιθυμία του να χτυπάει το κινητό του με τα τελευταία ring tones της αγοράς, να είναι μέσα στη μόδα, να αρέσει και να κάνει εντύπωση στους γύρω του. Το βασικό όμως θέμα είναι το κατά πόσο υφίσταται αυτή η «διαφορά» για την οποία μιλάνε οι εταιρίες, όταν τα ring tones αυτά που πουλούν μπορείς να τα ακούσεις συχνά ακόμα και από άτομα που βρίσκονται στο ίδιο τραπέζι. Μπορούμε τελικά να συμπεράνουμε πως τα ring tones εκτός από μέσω διαφοροποίησης είναι και μέσω

---

³⁷ Ο ήχος ενός κινητού μπορεί να μαρτυρεί τις μουσικές προτιμήσεις, τη μόρφωση, την ηλικία, το φύλο του χρήστη. Σε όλα αυτά τα στοιχεία ταυτότητας που μπορεί να υποδείξει ένας ήχος δεν πρέπει να παραβλέπουμε κάποια συμφοραζόμενα τα οποία μπορεί να αλλάζουν όλη την ήδη σχηματισμένη εικόνα: Τα κίνητρα επιλογής του ήχου (κοροϊδευτικά, χιουμοριστικά ή καθαρά με βάση το γούστο)καθώς και την αντίληψη του χρήστη για το κινητό τηλέφωνο. Όλα αυτά τα παραπάνω είναι μια μεγάλη συζήτηση γύρω από τη μουσική, τα ring tones και τα κινητά, στην οποία δεν θα αναφερθώ περαιτέρω σε αυτό το κείμενο.

κατηγοριοποίησης. Διαμορφώνουν ομάδες χρηστών με βάση κριτήρια όπως το τι ring tones χρησιμοποιούν, για ποιους λόγους, από πού τα βρίσκουν κ.α..

Τα ring tones λόγω της φύσης τους, χρήσης τους σε εξωτερικούς χώρους, είναι τελικά ένα από τα βασικότερα μέσα για να αυτοπροσδιοριστεί ένα άτομο. Μέσω του ήχου του κινητού μας, μπορούμε δηλαδή να «επικοινωνήσουμε» με τους γύρω μας. Ένας χρήστης μπορεί από τη μία να γνωστοποιήσει στον κόσμο την ταυτότητα του και ταυτόχρονα να αναγνωριστεί από τους δέκτες και να κατηγοριοποιηθεί. Σε αυτήν ακριβώς την παραδοχή βασίζεται η πρόταση μου, πώς το ring tone του Ικαριώτικου χορού αποτελεί σύμβολο της τοπικής ταυτότητας του χρήστη.

“...D,A,A,A,G,F,E,F,G,G...” (ΗΧΟΣ ΙΚΑΡΙΩΤΙΚΟΥ)

-...ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΚΑΡΙΑ ΕΙΣΑΙ;

-ΝΑΙ. ΚΑΙ ΕΣΥ ΑΠΟ ΤΟ ΝΗΣΙ ΕΙΣΑΙ...;

Ο Ικαριώτικος είναι ο τοπικός χορός του νησιού της Ικαρίας. Απαντάται σε τρία διαφορετικά μεταξύ τους μουσικά κομμάτια. Το πρώτο αποτελείται μόνο από μουσική, παίζεται συνήθως στα πανηγύρια, και θεωρείται ο «παραδοσιακός», το δεύτερο είναι ένα τραγούδι, το «Δώσ' του πέρα» το οποίο επίσης παίζεται στα πανηγύρια, και αποτελεί ένα από τα παλιά τραγούδια της Ικαρίας, το τρίτο είναι ένα πιο σύγχρονο τραγούδι το οποίο λέγεται «Η αγάπη μου στην Ικαριά» και το τραγουδάει ο Γιάννης Πάριος. Το τελευταίο αυτό τραγούδι ακούγεται πολύ σπάνια στην Ικαρία και χορεύεται ακόμα πιο σπάνια γιατί θεωρούν πως είναι τόσο γρήγορο που από τη μία ξεφεύγει τελείως από τον παραδοσιακό αργό Ικαριώτικο αλλά και από την άλλη δεν μπορεί να χορευτεί σωστά. Ring tones υπάρχουν και για τα τρία αυτά κομμάτια. Το ring tone του Ικαριώτικου του Πάριου βρίσκεται στο internet και μπορεί να το κατεβάσει ο οποιοσδήποτε. Τα άλλα δύο όμως ring tones δεν υπάρχουν σε κανένα site και δεν τα έχει καμία εταιρία ring tones ώστε να μπορεί να τα στέλνει. Οι δύο αυτοί ήχοι κυκλοφορούν μέσα από ένα «κύκλωμα» γνωστών (Ικαριωτών κυρίως) όπου ο ένας τους στέλνει στον άλλον. Υπάρχει και η περίπτωση όπου κάποιος γνωρίζει τη σύνθεση του ήχου και τον φτιάχνει σε οποιοδήποτε

κινητό του ζητηθεί. Το ενδιαφέρον σε όλη αυτή τη διαδικασία είναι η προτίμηση που δείχνουν οι χρήστες σε αυτά τα ring tones. Η προτίμηση τους αντιστοιχεί επακριβώς σε αυτήν που δείχνουν στα μουσικά κομμάτια. Οι περισσότεροι χρήστες προτιμούν το πρώτο μουσικό κομμάτι που περιέγραψα προηγουμένως, ως πιο «ωραίο», λιγότεροι επιλέγουν το δεύτερο, το παραδοσιακό τραγούδι και ελάχιστοι έως σχεδόν κανένας το ring tone από το Ικαριώτικο του Πάριου. Δεν συνάντησα κανένα χρήστη ο οποίος να είχε κατεβάσει από το internet το συγκεκριμένο ring tone. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως τα κίνητρα και τα κριτήρια επιλογής των συγκεκριμένων ring tones δεν είναι ούτε χιουμοριστικά, ούτε χλευαστικά, αλλά λαμβάνονται ως, αν όχι ισάξιοι ήχοι με τα μουσικά κομμάτια, αξιόλογες αναπαραστάσεις των κομματιών. Δε θα μπορούσα να πω με καμία σιγουριά πως αυτοί οι χρήστες έβλεπαν τα ring tones σαν «μουσική», ή σαν κάτι παρεμφερές, αλλά σίγουρα τα αντιμετώπιζαν με αρκετή σοβαρότητα, παρόμοια ίσως με αυτή που αντιμετωπίζουν τον Ικαριώτικο.

Η σοβαρότητα με την οποία αντιμετώπιζαν αυτούς τους ήχους μπορεί άλλωστε να φανεί και από την επιμονή πολλών ατόμων να βρουν αυτούς τους ήχους και να τους βάλουν στα κινητά τους. Ήταν συχνό το φαινόμενο, όταν άλλαζε κάποιος συσκευή κινητού, και έχανε τους ήχους του να ψάχνει άτομα που μπορούν να του ξαναστείλουν το ικαριώτικο ring tone. Τα άτομα που ασχολούνται με αυτό το θέμα, και εμμένουν πολλές φορές στην επιθυμία τους να χτυπάει το κινητό τους με τον συγκεκριμένο ήχο, προέρχονται από όλες τις ηλικιακές ομάδες. Συνάντησα πολλούς και διαφορετικούς μεταξύ τους ανθρώπους, από μικρά παιδιά, νεαρούς-ες μέχρι μεσήλικες. Το αξιοσημείωτο εδώ είναι ότι μέσα στην ομάδα ατόμων την οποία περιγράφω υπήρχαν και άνθρωποι που δεν κατάγονταν από την Ικαρία. Ενώ όμως δεν είχαν κάποια σχέση καταγωγής με την Ικαρία όλοι τους είχαν επισκεφθεί το νησί τουλάχιστον μία φορά και είχαν συγγενικούς ή φιλικούς δεσμούς με άτομα που κατάγονταν από εκεί. Τέλος πρέπει να αναφέρω πως δεν συνάντησα κάποιον μόνιμο κάτοικο της Ικαρίας του οποίου το κινητό να χτυπά με το ring tone του Ικαριώτικου.

Το πρώτο θέμα το οποίο πρέπει να αναφέρω είναι οι σχέσεις οι οποίες αναπτύσσονται μέσω της ανταλλαγής αυτού του ring tone ή με το άκουσμα του σε δημόσιους χώρους. Εφ' όσον ο ήχος, ο οποίος προτιμούν οι περισσότεροι από τους χρήστες των συγκεκριμένων ring tones, δεν υπάρχει σε κάποιο site ώστε να μπορεί ο

καθένας μόνος του να το κατεβάζει στο κινητό του, δημιουργείται έτσι ένα πλέγμα σχέσεων ανταλλαγής. Τα ring tones κυκλοφορούν από το ένα κινητό στο άλλο και ταυτόχρονα οι χρήστες του διαμορφώνουν διαφόρων ειδών σχέσεις. Είναι συχνό το φαινόμενο να έρχονται άγνωστα μεταξύ τους άτομα σε επαφή για να στείλει ο ένας στον άλλον τον ήχο. Οι γνωριμίες αυτές ξεκινούν πάντα με αναφορά στο νησί, σε κοινούς γνωστούς, σε αξιοσημείωτες καταστάσεις που πέρασε ο καθένας στο νησί, και έτσι σιγά σιγά φτιάχνεται ένας στενός κύκλος ατόμων που όλοι τους κατάγονται ή σχετίζονται με την Ικαρία. Αυτό ακριβώς το γεγονός της ενότητας των ατόμων που κατάγονται από το νησί, σε τόπους εκτός Ικαρίας είναι ολοφάνερο. Φτιάχνουν παρέες, πηγαίνουν σε μαγαζιά ή χώρους όλοι μαζί. Διαμορφώνουν «κοινότητες» όπου και αν βρίσκονται. Ίσως αυτός ακριβώς να είναι και ο κύριος λόγος στις επιθυμίες των Ικαριωτών να χτυπάει το κινητό τους με τον ήχο του τοπικού τους χορού. Με αυτόν τον τρόπο μπορούν πολύ εύκολα να εντοπίζουν και να εντοπίζονται οι συντοπίτες.

Η Αθήνα για πολύ κόσμο θεωρείται μωσαϊκό διακριτών πολιτισμικών ομάδων . Μέσα στα πλαίσια της Αθήνας απαντάται συχνά η προσπάθεια των ατόμων για διατήρηση της τοπικής, πολιτισμικής τους ταυτότητας. Ο ήχος του κινητού εντάσσεται ακριβώς σε αυτή τη προσπάθεια των χρηστών να διατηρήσουν αλλά και να τονίσουν την διαφορετική τοπική τους ταυτότητα. Το ring tone αποτελεί μια νέα πρακτική επιτέλεσης της τοπικής ταυτότητας. Μέσα στο περιβάλλον της Αθήνας ο Ικαριώτης προσπαθεί χρησιμοποιώντας στο κινητό του τον ήχο του τοπικού του χορού να αναβιώσει την παράδοση του, να τονίσει τον τόπο καταγωγής του και μέσω αυτού τη διαφορετικότητα του. Όπως ανέφερα και προηγουμένως, το ring tone είναι ένα αξιόλογο μέσο για αυτοπροσδιορισμό. Ακριβώς σε αυτόν τον αυτοπροσδιορισμό στοχεύει και ο χρήστης του συγκεκριμένου ήχου. Την στιγμή που χτυπάει ο ήχος του ικαριώτικου σε έναν εξωτερικό χώρο, είναι σα να δίνονται σήματα αναγνώρισης των οποιονδήποτε «συμπατριωτών» βρίσκονται γύρω. Το ring tone διαμορφώνει δεσμούς με κοινή αναφορά τον τόπο καταγωγής. Μέσα από την δική μου εμπειρία αλλά και από την παρατήρησή μου προκύπτουν πολλά τέτοια παραδείγματα.

Είναι χαρακτηριστική η περιγραφή μιας νεαρής φοιτήτριας η οποία ζει μόνιμα στην Αθήνα αλλά κατάγεται από την Ικαρία. Κάποια μέρα και ενώ περίμενε το λεωφορείο στη στάση μπροστά από τη σχολή της, χτύπησε το κινητό της (με τον ήχο του

Ικαριώτικου). Όταν τελείωσε η συνομιλία που είχε στο τηλέφωνο, την πλησίασε μία κοπέλα (συμφοιτήτρια) και τη ρώτησε αν είναι από την Ικαρία. Συζήτησαν έχοντας ως κύρια αναφορά τους το νησί και τους κοινούς γνωστούς. Το αξιοσημείωτο σε αυτό το παράδειγμα είναι πως οι δύο αυτές κοπέλες δεν είχαν πλησιάσει ποτέ η μία την άλλη με αφορμή την κοινή τους «φοιτητική» ταυτότητα και όμως το έκαναν με αφορμή την τοπική τους ταυτότητα. Ένα άλλο παρόμοιο περιστατικό συνέβη πριν δύο χρόνια σε μένα, σε ένα από τα ταξίδια μου από τη Μυτιλήνη προς την Αθήνα. Ο χρόνος περνούσε ενώ εγώ καθόμουν μόνη μου σε ένα τραπέζι και απέναντι μου ένας νεαρός. Κάποια στιγμή χτύπησε το κινητό μου και αφού το έκλεισα με πλησίασε και με ρώτησε εάν είμαι από την Ικαρία. Έκατσε μαζί μου και ενώ καταγόμασταν από πολύ μακρινά χωριά νιώθαμε ο ένας τον άλλον πολύ πιο οικείο και έτσι περάσαμε ολόκληρο το ταξίδι μαζί. Είναι χαρακτηριστικό στοιχείο αυτή η οικειότητα η οποία ανέφερα διότι τη βρήκα σε όλα τα περιστατικά τα οποία μου περιέγραψαν. Όλοι μου περιέγραφαν τη συνάντησή τους με ενθουσιασμό και χαρά. Βλέπουμε λοιπόν πως μέσα από τον ήχο του κινητού αναγνωρίζονται οι συντοπίτες και αντιμετωπίζονται με ενθουσιασμό. Αμέσως κατατάσσει ο ένας τον άλλον στην κατηγορία «εμείς».

Οι συμπατριώτες που χάνονται μέσα στα πολυπολιτισμικά πλαίσια της μεγαλούπολης πολλές φορές ασυναίσθητα προσπαθούν να αναγνωριστούν μέσω του ήχου του κινητού τους. Ίσως αυτός ακριβώς να είναι και ο λόγος για τον οποίο δε συνάντησα μόνιμους κατοίκους του νησιού να χρησιμοποιούν τον ήχο ή ακόμα και τα άτομα που τον χρησιμοποιούσαν στην Αθήνα τον άλλαζαν στην Ικαρία. Εφ' όσον λοιπόν ο ήχος αποκτά τη συμβολική μορφή της εντοπιότητας επιλέγεται για να δείξει την ταυτότητα του ατόμου. Καθένας όμως ο οποίος ζει μέσα στα τοπικά όρια του νησιού δεν έχει καμία ανάγκη να αποδείξει την τοπική του ταυτότητα. Ο τόπος καταγωγής του είναι αυταπόδεικτος και από την άλλη ο κόσμος που βρίσκεται γύρω του τον γνωρίζει, εφ' όσον η Ικαρία έχει πολύ λίγους μόνιμους κατοίκους και έτσι οι περισσότεροι γνωρίζονται μεταξύ τους. Αυτή η αντίθεση στη συμπεριφορά των καταγόμενων από την Ικαρία και των μόνιμων κατοίκων του νησιού έχει ενδιαφέρον αλλά η έλλειψη υλικού για τη συγκεκριμένη περίπτωση δε μου επιτρέπει να προχωρήσω σε περαιτέρω ανάλυση.

Μία παρόμοια περίπτωση συμπεριφοράς είναι αυτή που συνάντησα από το πρώτο κίόλας καλοκαίρι της έρευνάς μου. Τα άτομα τα οποία κατάγονταν από την Ικαρία και

περνούσαν τις καλοκαιρινές διακοπές τους στο νησί κατά μεγάλη πλειοψηφία χρησιμοποιούσαν στο κινητό τους το ring tone του Ικαριώτικου ήταν χαρακτηριστική η στιγμή όπου μέσα σε μία πλατεία ενός χωριού και ενώ εγώ είχα στο κινητό μου αυτόν τον ήχο μπερδεύτηκα πάρα πολλές φορές νομίζοντας πως χτυπάει το δικό μου τηλέφωνο και ακριβώς την ίδια στιγμή άλλαξα ήχο κουδουνίσματος. Σε αυτήν ακριβώς την πράξη προβαίνουν πάρα πολλά άτομα ισχυριζόμενοι τους πρακτικούς λόγους τους οποίους ανέφερα προηγουμένως. Μπορεί πράγματι ο πρακτικός λόγος να είναι αρκετά σημαντικός αλλά στην ουσία δεν είναι ούτε ο μοναδικός ούτε ο κυρίαρχος. Τη στιγμή που κάποιος βρίσκεται στον τόπο καταγωγής του, περιτριγυρίζεται και συμβιώνει με τους συντοπίτες του, η τοπική του ταυτότητα αναγνωρίζεται και δεν έχει κανένα λόγο προβολής της μέσα από οποιοδήποτε σύμβολο. Η ανάγκη λοιπόν που έχει ένας χρήστης του συγκεκριμένου ring tone και λόγω αυτής το επιλέγει, καλύπτεται και ικανοποιείται από τη στιγμή που βρίσκεται στην Ικαρία και γι' αυτό το λόγο μπορεί να αλλάξει τον ήχο με μεγαλύτερη ευκολία.

Σε αυτή τη παραπάνω σκέψη μπορεί ίσως να αποδοθεί η εικόνα που συνάντησα στην Ικαρία ένα χρόνο μετά. Το καλοκαίρι του 2004 και ενώ το θέμα του ικαριακού ring tone είχε γίνει ένα κομμάτι της έρευνάς μου, έμεινα κατάπληκτη από την παντελή απουσία του ήχου αυτού από το ηχοτοπίο του νησιού. Τα κινητά πλέον χτυπούσαν με όλους τους δυνατούς ήχους που μπορούσες να βρεις. Οι περιπτώσεις οι οποίες άκουγες ένα κινητό να χτυπάει με το ring tone του Ικαριώτικου ήταν σπάνιες. Οι συζητήσεις από την άλλη για αυτό το ring tone, ακόμα πιο σπάνιες. Οι περισσότεροι δικαιολογούσαν αυτή την κατάσταση λόγω κορεσμού. Θεωρούσαν πως η ασχολία με τον ήχο του Ικαριώτικου δε θα μπορούσε να διαρκέσει περισσότερο εφ' όσον «δεν είναι τίποτα παραπάνω από ring tone». Το θέμα όμως αυτής της απουσίας είναι πιο πολυσύνθετο από αυτήν την επιφανειακή δικαιολογία. Η αιτία αυτής της καταστάσεως θα μπορούσε να είναι η υπόθεση που έκανα παραπάνω. Ίσως πράγματι μέσα στα πλαίσια της Ικαρίας, να μην είχε καμία σημασία η παρουσία του ring tone αυτού λόγω αυταπόδεικτης τοπικής ταυτότητας. Εάν ερευνούσαμε τη συμπεριφορά των ίδιων ατόμων έξω από τα τοπικά όρια του νησιού θα βλέπαμε πως ο κορεσμός αυτός είναι μία δικαιολογία. Όμως η έρευνα δε συνεχίστηκε μέχρι αυτό το σημείο με αποτέλεσμα να μην έχουμε μία σαφή απάντηση, συμπέρασμα. Είναι ένα θέμα άξιο έρευνας: ποια ήταν η αιτία αλλαγής της

προτίμησης των χρηστών του ring tone μέσα στα πλαίσια του νησιού από το ένα καλοκαίρι στο άλλο.

Μιλήσαμε για τις δύο κατηγορίες χρηστών των συγκεκριμένων ring tones, εκείνη των μόνιμων κατοίκων της Ικαρίας και αυτών που κατάγονται από το νησί. Υπάρχει όμως και άλλη μία κατηγορία χρηστών, την οποία είχα αναφέρει αρχικά. Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει άτομα τα οποία δεν κατάγονται από το νησί, απλά το έχουν επισκεφθεί και συνδέονται μαζί του μέσω συγγενών και φίλων. Δεν ήταν μεγάλο το ποσοστό αυτών των ατόμων που συνάντησα αλλά σε αυτή την περίπτωση δε θεωρώ πως παίζει μεγάλο ρόλο το ποσοστό των ατόμων, όσο το γεγονός αυτό από μόνο του. Τα άτομα αυτά ζούσαν συνήθως σε περιβάλλον που αποτελείται κατ' εξοχήν από Ικαριώτες, αν όχι το οικογενειακό, το φιλικό. Οι δεσμοί που τους συνδέουν με το νησί προέρχονται από τη μία από το περιβάλλον στο οποίο ζουν αλλά από την άλλη και οι ίδιοι διαμορφώνουν τέτοια σχέση με την Ικαρία που ξεπερνάει τη σχέση επισκέπτη-τουρίστα και νησιού. Επιδιώκουν να συνδέονται με στενές επαφές με τους ντόπιους και με άτομα που κατάγονται από το νησί. Πολλές φορές υιοθετούν πρακτικές στις οποίες συνήθως επιδίδονται οι Ικαριώτες, με αυτό επιδιώκουν να είναι «συμπρωταγωνιστές» να συμμετάσχουν σε οποιεσδήποτε τελετουργίες και να μην παραμένουν στο ρόλο του απλού θεατή. Μέσω πολλών πραγμάτων βλέπουμε λοιπόν πως προσπαθούν να ενταχθούν στις κοινότητες των Ικαριωτών. Εφ' όσον το ring tone του τοπικού αυτού χορού λειτουργεί ως σύμβολο εντοπιότητας θεωρούν πως είναι ένας εύκολος τρόπος να προβάλλουν τον εαυτό τους και αρχικά να αναγνωριστούν ως Ικαριώτες. Ο ικαριώτικος ήχος είναι ένα σύμβολο γι' αυτούς, το οποίο μπορεί να τους προσδώσει μία «ταμπέλα». Ίσως αυτό που θέλουν να δείξουν δεν είναι ακριβώς η τοπική τους ταυτότητα, όπως συμβαίνει με τους Ικαριώτες, αλλά η στενή σύνδεσή τους με το νησί.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Τα υποκείμενα μέσα σε όλο αυτό το παιχνίδι προβολής των ταυτοτήτων παίζουν τον καθοριστικό ρόλο. Το κάθε άτομο ξεχωριστά επιλέγει τα σύμβολα και τις πρακτικές που θα χρησιμοποιήσει για να προβάλλει την ταυτότητα του. Μέσα στα πλαίσια της νέας ελληνικής πραγματικότητας ως το μαζικότερο είδος χρήσης βρίσκουμε το κινητό τηλέφωνο και ως επακόλουθο τα ring tones. Σε αυτό εδώ το κείμενο προσπάθησα να δείξω με ποιο τρόπο τα υποκείμενα προβάλλουν τον εαυτό και την ταυτότητα τους μέσα από τον ήχο του κινητού τους. Αναφέρθηκα συγκεκριμένα για το ring tone του ικαριώτικου και για το πώς μέσα από αυτό τον ήχο προβάλλουν οι Ικαριώτες την τοπική τους ταυτότητα. Τα άτομα που κατάγονται από αυτό το νησί είναι φανερό, από τις πρώτες κιόλας στιγμές της έρευνας, πως από το σύνολο των ταυτοτήτων που ενσωματώνουν επιλέγουν να αναδεικνύουν την τοπική τους ταυτότητα. Είναι συχνή η παραδοχή των ίδιων: «είμαστε τοπικιστές». Έτσι λόγω αυτής της τάσης τους, οποιοδήποτε σύμβολο το διαχειρίζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετεί την ανάγκη και την επιθυμία τους, να διαμορφώνουν «κοινότητες». με αυτό τον τρόπο διαχειρίζονται και το ring tone. Η τεχνολογία μπαίνει μέσα στα πλαίσια της παράδοσης και ουσιαστικά την υπηρετεί.

Ο ρόλος που παίζουν σήμερα τα ring tones στο ηχοτοπίο της καθημερινότητας, στη προβολή της ταυτότητας των χρηστών είναι θέματα τα οποία δεν έχουν τεθεί στην ελληνική εθνογραφία. Τα ring tones μέσα στα νεοελληνικά πλαίσια δεν έχει απασχολήσει αρκετά ούτε τους ανθρωπολόγους. Είναι ουσιαστικά ένα πεδίο έρευνας παρθένο το οποίο κρύβει μέσα του πολλά και ενδιαφέροντα θέματα. Μέσα από την πρακτική άσκηση «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ», με διδάσκοντα τον κύριο Π.Πανόπουλο ήταν η πρώτη μου επαφή με τέτοια θέματα. Εν συνεχεία προσπάθησα να το αναδείξω όσο το δυνατόν περισσότερο και μέσα από την πτυχιακή μου και ίσως σιγά σιγά να ξεκινήσει μια περαιτέρω διερεύνηση των θεμάτων αυτών από τους έλληνες εθνογράφους.

ΧΑΡΤΗΣ ΙΚΑΡΙΑΣ MAP OF IKARIA

ΥΠΟΜΝΗΜΑ / KEY TO MAP

	ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ / ROAD NET		Ασφαλοστρωμένος Οδός - Surfaced road
	Χωματόδρομος - Unsurfaced road		Ασφαλοστρωμένος Οδός - Surfaced road
	Σηματοκομμένη μονοδρόμος - Organized trail		Ασφαλοστρωμένος Οδός - Surfaced road
	Πολυήμερος Ορεινό - Organized trail		Ασφαλοστρωμένος Οδός - Surfaced road
	Μονοδρόμος - Trail		Ασφαλοστρωμένος Οδός - Surfaced road
	Τορβίδα - River		Ασφαλοστρωμένος Οδός - Surfaced road
	Όριο Δήμου - Municipality bound		Ασφαλοστρωμένος Οδός - Surfaced road

	ΑΠΟΘΕΣΤΑ / PRINCIPAL SITES		Καφέ / Cafes - Cafe
	Εκκλησία - Church		Παραλία - Beach
	Μοναστήρι - Monastery		ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ / USEFUL INFORMATION
	Μουσείο - Museum		υποσταθμίο - Fuel / boat refuge
	Αρχαιολογικός χώρος - Archaeological Site		Τοξοβούνιο - Boat Club
	Νοσοκομείο - Hospital		Νοσοκομείο - Hospital

	Φαρμακείο - Pharmacy		Βενζοστάθιο - Fuel Station
	Πύργος - Fort		Αεροδρόμιο - Airport
	Ζαχαροποιείο - Workshop		ΠΡΟΣΕΛΕΓΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ / RESERVES
	Βενζοστάθιο - Fuel Station		Νatura 2000

Ωδή στον γκρούβαλο

Το καλοκαίρι έφτασε
στον Να τη παραλία
κι γκρούβαλοι ποσώνουνε
ξανά στην Ικαρία.

Ένα χρόνο βρίσκονται
κλεισμένοι στην Αθήνα,
στην Ικαρία ονειρεύονται
πως α περάσουν φίνα.

Άμα τους δεις εν τη ξεχνάς
την γάμη και τη βρώμα,
πάνω στα ρούχα κοιβαλούν
δυο-τρεις φιάρες το γόμα.

Άρτουνε πάλι άπλντοι
με τα μαλλιά τα ράστα,
των μάνταζων και των ψειρών
απόρθητα είναι κάστρα.

Στην πλάτη γουμαριάζουνε

όλα τα υπάρχοντα τους,
σζηνή, τσουκάλια, sleeping bag
κι όλα τα άπλντά τους.

Πριν χρόνια ήτονε καλοί,
εν πείραζαν κανένα,
μα είναι ανάμνηση παλιά
όπου φαντάζει ψέμα.

Τώρα σκαρώνουν επιδρομές
σα πεινασμένη αγέλη,
εφέτος α αδειάσουνε
κυψέλες απ' το μέλι.

Να' ταν ν' αφήναν και λεφτά,
να ψώνιζαν και γάπ!
προορισμός η Ικαρία
του κάθε παραβάτη.

Λεφτά εν παίρνουνε μαζί,
είναι δικαίωμά τους,
όμως να κλέβουν για μαγκιά
να πάνε στα χωριά τους.

Τα ρούχα δήθεν βρώμικα,
επιμελώς σχισμένα,
όπου με 100 ευρώ
εν παίρνεις ούτε ένα.

Έχουν του λέτσου το προφίλ
τα ρούχα ξεγελούνε,
το κινητό με κάμερα
βγάζουνε και μιλούνε.

Επαναστάτες της πορδής
μάγκες για ένα μήνα,
γόννοι των πλούσιων αστών
θαμώνες πέγκυς ζήνα.

Αν το νησί μας σεβαστούν
τότε καλώς να έρθουν.
Αν όχι, δράση πιάνουμε,
έχουν να επιλέξουν.

Καριώτικη παράδοση
κρατιέται με καμάρι,
αποβραδύς μες το νερό
της τσάπας το στελιάρι.

Μον' έτσι συμμορφώνεται
ο κάθε μακρυχέρης!
παράδοση της Νικαριάς
που θα 'πρεπε να ξέρεις.

Σάρακας

(από το site του Συλλόγου Νεολαίας Ικαρίας)

A1) Πρόσψη αίθουσας Συλλόγου Ικαριωτών Περάματος.

A2) Πρόσψη φούρνου με ιδιοκτήτη Ικαριώτη, με την αρχαία ονομασία του νησιού του.

Α3) Πρόσοψη καταστήματος ψυλικών ειδών, με ιδιοκτήτη ικαριώτη, με την ονομασία του χωριού του.

Α4) Ικαριώτικος χορός από χορευτική ομάδα ικαριωτών στο πανηγύρι που διοργανώνεται στο Πέραμα.

A5) Μπάλος, νησιώτικος χορός, από την ίδια χορευτική ομάδα, στο πανηγύρι του Περάματος.

Α6) Προετοιμασία του χώρου όπου θα γίνει το πανηγύρι του Περάματος.

Α7)Κόψιμο πρωτοχρονιάτικης πίττας στο σύλλογο Ικαριωτών Περάματος.

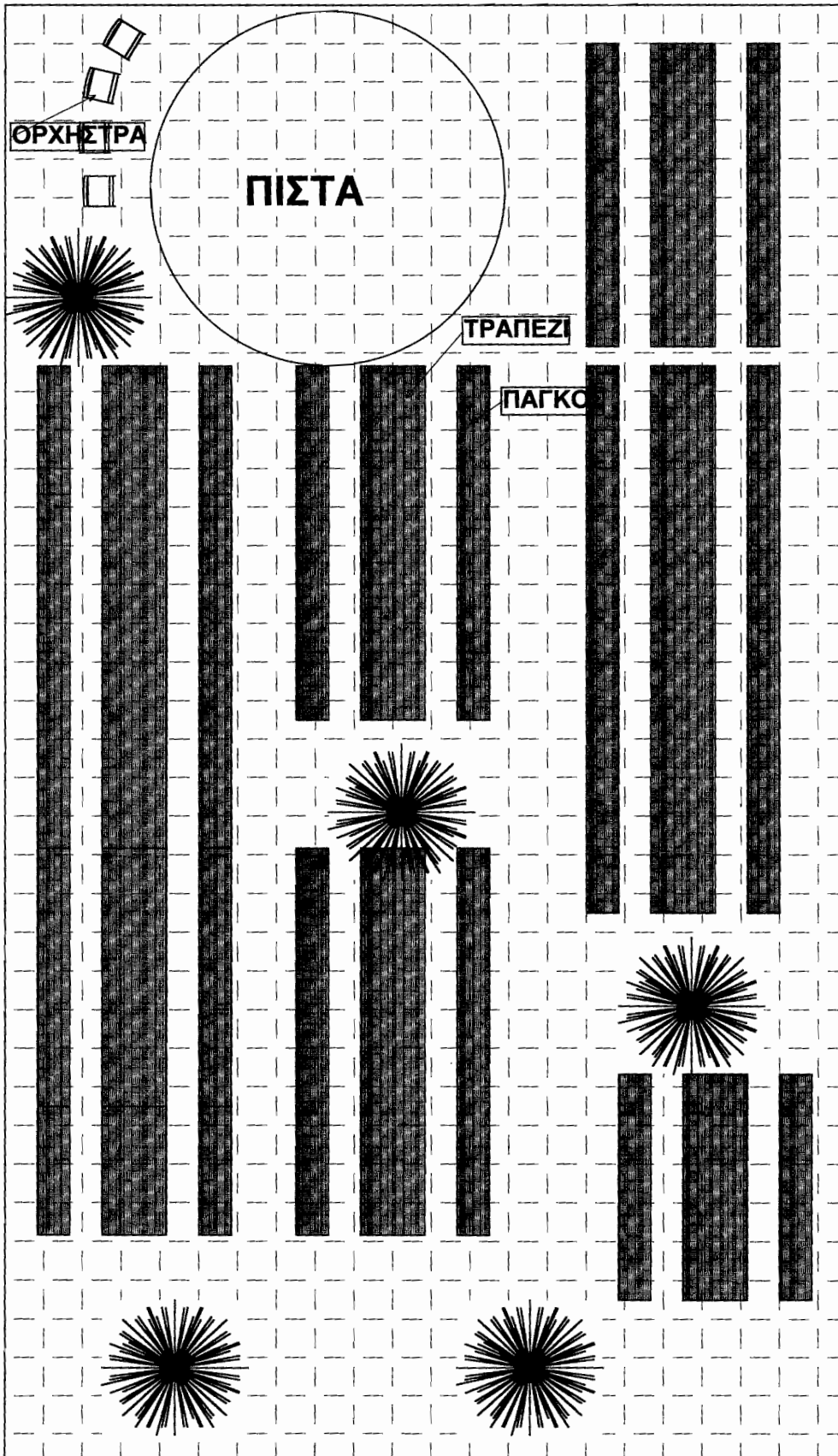

A8) Η σημαία της Ικαρίας

A9) Παρέλαση στο Δήμο Περάματος από τα μέλη του συλλόγου Ικαριωτών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Φτάνοντας στο τέλος αυτής της εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Παναγιώτη Πανόπουλο, χωρίς την αρωγή του οποίου δεν θα ήταν δυνατή η εκπόνηση αυτής της πτυχιακής εργασίας. Η βοήθειά του καθώς και οι κατευθυντήριες οδούς που μου πρότεινε κάθε φορά αποτελούσαν σωτήριες λύσεις μέσα στα αδιέξοδα που έβρισκα κατά τη συγγραφή της πτυχιακής. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους καθηγητές της επιτροπής (κ.Τσεκένη, κ.Μουτάφη) για τις πολύτιμες συμβουλές τους.

Υπάρχουν άνθρωποι των οποίων η συμβολή ήταν πολύ σημαντική στη ολοκλήρωση αυτής της εργασίας και θα ήθελα να τους αναφέρω σε αυτό το σημείο. Θα ξεκινήσω από τις ευχαριστίες στους γονείς μου οι οποίοι στάθηκαν πολλές φορές άξιοι στον ρόλο του πληροφορητή, χωρίς τις πληροφορίες που μου παρείχαν η εργασία θα είχε αρκετές παραλείψεις. Εξαιρετική ήταν και η βοήθεια των ανθρώπων που μου παραχώρησαν συνεντεύξεις καθώς και πολύτιμες πληροφορίες μέσα από τις καθημερινές μας συζητήσεις όπως ο Α.Κυπραίος, Γ.Πατσούρης, Μ.Μανώλη κ.α. θα ήθελα επίσης να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στην παρέα μου η οποία αποτέλεσε ένα λαμπρό πεδίο μελέτης καθώς και στην παραχώρηση πολλών φράσεων από τις συχνές μας συζητήσεις. Να ευχαριστήσω την ανθρωπολόγο Ν.Χριστοπούλου η οποία μου παρείχε τη σημαντική υποστήριξη της καθώς και σημαντικές παρατηρήσεις, όπως και την ανθρωπολόγο Μ.Μπαρέλλη ,η οποία τελεί ανθρωπολογική μελέτη στην Ικαρία για την ολοκλήρωση της διδακτορικής της διατριβής, για τις επικοινωνιακές μας συζητήσεις. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον φωτογράφο Δ.Λούκο για το σχέδιο της κάτοψης και το φωτογραφικό υλικό που εσωκλείεται στην πτυχιακή καθώς επίσης και τον Δημήτρη για την επιμέλεια του οπτικοακουστικού υλικού.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Caraveli, Anna

- 1985 «*The symbolic village: community born in performance*». *Journal of American Folklore*. 98 .(389):259-86.

Γκέφου, Μαδιανού ,Δήμητρα

- 2003 «*Εννοιολογήσεις του εαυτού και του “άλλου”*»: ζητήματα ταυτότητας στη σύγχρονη ανθρωπολογική θεωρία» *Εαυτός και «άλλος»*, εκδόσεις Gutenberg.

Cowan, Jane

- 1998.α «*Η πολιτική του σώματος, χορός και κοινωνικότητα στη βόρεια Ελλάδα*» εκδόσεις Αλεξάνδρεια

- 1998.β «*Ιδιώματα του ανήκειν: Πολυγλωσσικές (συν)αρθρώσεις της τοπικής ταυτότητας σε μια ελληνική κομόπολη της Μακεδονίας*» «*Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία*» εκδόσεις Ελληνικά γράμματα

Danforth, Loring M.

- 1989 «*Τα αναστενάρια της Αγ. Ελένης, Πυροβασία και θρησκευτική θεραπεία*» εκδόσεις Πλέθρον.

Erickson Paul- Murphy Liam

- 2002 «*Ιστορία της ανθρωπολογικής σκέψης*» εκδόσεις Κριτική.

Geertz, Clifford

2002 «Η ερμηνεία των πολιτισμών» εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Κάβουρας, Παύλος

1992 «Ο χορός στην Όλυμπο Καρπάθου πολιτισμική αλλαγή και πολιτισμικές αντιπαραθέσεις» *Εθνογραφικά (Πελοποννησιακό λαογραφικό ίδρυμα) τόμος 8.*

1993 «Αυτοσχέδιο διαλογικό τραγούδι και γλεντικός συμβολισμός Όλυμπο της Καρπάθου» *Εθνολογία, τόμος 2.*

Μπακαλάκη, Αλεξάνδρα

1993 «Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της σύγχρονης Ελληνικής κοινωνίας» *Διαβάζω αρθ. 323.*

Πανόπουλος, Παναγιώτης

1994 «Εμείς οι λιβαδίτες : τραγούδι και συμβολική τοπογραφία της ετερότητας στη Νάξο».

1997 «Διδακτορική διατριβή, Το τραγούδι ως συμβολική πρακτική: ταυτότητα, κοινωνικό φύλο και κοινότητα στην προφορική ποίηση της ορεινής Νάξου».

2003 «Άμα ταιριάζει.. φύλο, χρόνος και εντοπιότητα σ'ένα χωριό της Νάξου» *Εαυτός και Άλλος. εκδ. Gutenberg*

Υπο
Δημοσίευση «Επιστρέφοντας στον γενέθλιο τόπο: οι τοπικοί σύλλογοι και η πολιτισμική κατασκευή του τόπου» *Πανεπιστήμιο Αιγαίου.*

Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος

1990 «Δια την σύστασιν και ωφελείαν της κοινότητος του χωριού: σχέσεις και σύμβολα της εντοπιότητας σε μια Αιγαιακή κοινωνία» Κοινότητα, κοινωνία και ιδεολογία εκδόσεις Παπαζήση.

1992 «Ο κόσμος του καφενείου: ταυτότητα και ανταλλαγή στον ανδρικό συμποσιασμό» Ταυτότητες και φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα εκδόσεις Αλεξάνδρα.

Περιοδικό Σύλλογος Νεολαίας Ικαρίας

2004 «Η φωνή της νεολαίας» τεύχος 24

Περιοδικό Υποβρύχιο

2005 «Πως το τρίβουν το πιπέρι» Αλέξη Γαγλία τεύχος 19

Uimonen, Heikki

2004 «Sorry, can't hear you, I am on a train: Ringing tones meaning and the Finish soundscape» Popular music.

Χρυσανθοπούλο, Βασιλική

1993 «The construction of ethnic identity among the Castellorizian Greeks of Perth, Australia» Wolfson College Oxford.